

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОГО
ПРАВА ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ**

**ПРАВА ЛЮДИНИ: ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ТА
СУДОВА ПРАКТИКА**

методичні рекомендації

ОДЕСА 2020

Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
Протокол № 13 від 05.06.2020 р.

Укладачі:

Томіна В.Ю., доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу, кандидат юридичних наук;

Сірко В.С., викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу, кандидат юридичних наук;

Пашаєв А.З., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії поза аспірантурою (ад'юнктурою) кафедри оперативно-розшукової діяльності.

Рецензенти:

Корнієнко М.В., завідувач кафедри адміністративної діяльності поліції, доктор юридичних наук, доцент;

Кубасенко А.В., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент.

Томіна В. Ю. Права людини: загальні поняття та судова практика : методичний посібник. В. Ю. Томіна, В. С. Сірко, А. З. Пашаєв. Одеса : ОДУВС, 2020. 65 с.

У методичних рекомендаціях розглянуто: поняття прав людини; права людини в історичному аспекті; образ людини в концепції прав людини; основні обов'язки людини і громадянина; система захисту прав людини на національному та міжнародному рівнях; інститут уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; роль Європейського суду прав людини в механізмі захисту прав і свобод людини та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Розраховано на науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та практичних працівників Національної поліції України.

© Томіна В.Ю., Сірко В.С., Пашаєв А.З.
© ОДУВС, 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Загальнотеоретична характеристика прав людини.....	5
2. Система захисту прав людини на національному та міжнародному рівнях.....	14
3. Практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод судами в Україні.....	22
Список використаних джерел.....	39
Додатки.....	42
Тестові завдання на знання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.....	57

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні Україна стоїть на порозі значних змін. Адаптуючи українське законодавство до права Європейського Союзу, законодавець найперше має визначити правовий статус людини як найвищої цінності. Такий статус полягає у правильному розумінні прав людини, які є природними та основоположними. Без визнання прав людини ніяка правова держава не може бути побудована.

Права людини визнаються універсальною формою взаємовідносин між людиною, суспільством і сучасною державою. Саме з допомогою прав людини визначаються межі соціальних можливостей людини та встановлюється інституціональний і соціально-правовий механізм їх реалізації.

Центральне місце в конституціях сучасних держав відводиться правам і свободам людини і громадянина. Так, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року Конституція України, норми якої є нормами прямої дії, проголосила, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Вона ставить права людини в центр державної політики. Конституція України встановлює, що держава відповідає за свою діяльність перед людиною. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Для гарантування можливості користування всіма правами та свободами людини і громадянина держава повинна забезпечити механізм реалізації прав і свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року).

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та питання про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини є основою для подальшої законодавчої та іншої нормотворчої діяльності, її норми мають особливе пріоритетне значення у правовій системі України.

1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВ ЛЮДИНИ

Який би зараз не був рік, століття права людини завжди є актуальним і важливим поняттям для людства. Задайте собі питання що для вас є правами людини, ваше сприйняття поняття верховенство права, які права людини ви знаєте і використовуєте в житті?

Права людини – це комплекс природних і непорушних свобод юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в суспільстві. Права людини мають природну сутність і є невід’ємними від індивіда. Охороняються і гарантуються державою. Це рівність усіх людей перед законом, право на життя і тілесну недоторканість, повага людської гідності, свобода від довільного незаконного арешту або затримання, свобода віри і совісті тощо.

Право – це вимога, про яку ми справедливо заявляємо. Я маю право на товар якщо за нього заплатили. Право обирати президента, якщо це гарантовано конституцією. Дитина має право відвідати зоопарк якщо батьки її пообіцяли.

Визнання прав людини означає визнання права кожного заявити: я володію цими правами, що б ви не говорили і не робили, тому що я, точно так само як і ви, людина. Права людини притаманні всім людям за правом народження. Ніхто не в праві вимагати від людини того, щоб вона заслужила свої права. Претензії щодо прав людини є моральними претензіями, і спираються на моральні цінності. Право на життя означає, що нікому не дозволено позбавити іншу людину її життя, це просто неприпустимо. Певно немає людини яка б з цим не погодилась, оскільки по відношенню до себе ми всі визначаємо, що в нашому житті, в нашому бутті є такі сторони, які мають бути непорушними і яких ніхто інший не повинен торкатись, оскільки вони життєво важливі для нашого буття, для усвідомлення того, хто ми такі і що ми таке; вони життєво важливі для нашої людської природи і нашої людської гідності. Без прав людини ми не можемо розкрити увесь свій потенціал. Права людини всього лише переносять це розуміння на індивідуальний рівень на всіх інших людей планети. Якщо я можу висувати подібні вимоги, тоді це може зробити будь-хто інший.

В основі концепції прав людини лежать дві основні цінності. Перша – це людське достоїнство, а друга – рівність. Права людини можна розуміти як щось, що визначає базові норми, необхідні для того, щоб жити з почуттям гідності, і їх універсальність випливає з того, що, притаманні, і цьому всі люди рівні. Ми не повинні і не можемо тут когось виокремлювати. По суті, щоб

прийняти концепцію прав людини, достатньо лише визнання цих двох переконань або цінностей, і напевно чи хто-небудь стане з цим сперечатись. Ось чому ідея прав людини отримує підтримку з боку всіх світових культур, всіх цивілізованих урядів, всіх основних релігій. Майже повсюдно визнано, що влада держави не може бути безмежною або довільною, вона повинна бути обмежена необхідністю забезпечити хоча б мінімальні умови всім, хто перебуває під її юрисдикцією, щоб вони могли жити з почуттям людської гідності.

З цих двох основних цінностей можна вивести багато інших, і з їх допомогою точніше визначити, як на практиці повинні співіснувати люди і суспільство.

Свобода: оскільки людська воля становить важливу частину людської гідності; примушування робити щось всупереч нашому бажанню принижує людську особистість.

Повага до інших: оскільки відсутність поваги до інших не дозволяє оцінити їх індивідуальність і їх людську гідність.

Недискримінація: оскільки рівність людей з точки зору людської гідності означає, що ми не можемо судити про людей на підставі фізичних (або інших) ознак, що не мають відношення до людської гідності.

Толерантність: оскільки нетерпимість вказує на відсутність поваги до відмінностей, а рівність не означає тотожності або однаковості.

Справедливість: оскільки люди, рівні у своїй приналежності до людського роду, заслуговують справедливого ставлення.

Відповідальність: оскільки повага прав інших осіб тягне за собою відповідальність за свої дії і надає зусилля для реалізації прав всіх і кожного.

Права людини невід'ємні, людини не може їх втратити, оскільки вони мають відношення до самого факту людського існування. За певних обставин дію деяких з них, хоча і не всіх, може бути призупинено або обмежено. Наприклад, якщо хтось визнаний винним у скоєнні злочину, його або її можуть позбавити волі, або під час громадянських заворушень уряд може ввести комендантську годину, що обмежує свободу пересування.

Права людини універсальні, кожен має право користуватися правами людини не зважаючи на расу, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні переконання, соціальне походження, національність, майнового або сімейного становища. Всі ми рівні і в рівній мірі заслуговуємо на повагу.

Права людини служать мінімальним стандартом, який стосується всіх людей; кожна держава і суспільство. Може визначати і застосовувати вищі або конкретніші стандарти. Кожна країна або суспільство самостійно визначає політику для досягнення прогресу у повній реалізації прав.

Мета будь-якого політичного об'єднання полягає у збереженні природних і невід'ємних прав людини. Ці права: свобода, власність, безпека і протидія гнобленню.

Людина будучи по своїй природі вільна, рівна і незалежна, ніхто не може бути підкорений політичній владі іншого без своєї згоди.

Права людини в історичному аспекті. Розгляд «образу людини», що лежить в основі концепції прав людини, піднімає низку неоднозначних питань. Звернення до певного «образу» сприяє формуванню всебічного та холістичного уявлення про права людини. Такий підхід видається вдалим, адже чимало різних суто політичних вимог було запропоновано у якості прав людини, або визнано такими. Всебічний холістичний підхід зосереджує увагу на універсальній суті, закладеній в основу значної кількості специфічних вимог щодо забезпечення прав людини.

Для збереження переваг та уникнення недоліків у виконанні поняття образу людини в концепції прав людини, розглянемо найбільш важливі історичні етапи становлення цієї концепції, а також чинні декларації та концепції з прав людини. По суті, боротьба за права людини, що розпочалася двісті років тому, була результатом зусиль західного просвітництва та демократичних революцій у Північній Америці та Західній Європі. Однак, за останні два століття використовується настільки широкий діапазон різних концепцій прав людини, що жодна культура чи політична спільнота не спроможна стверджувати, що саме її розуміння та інтерпретація таких гарантій є винятковою «правильною». Відповідно, якщо образ людини віддзеркалюватиме специфічні ідеї лише однієї з конкуруючих культур чи ідеологій, навряд чи це знайде універсальне схвалення. Отже, необхідно розглянути історію та стан нормативного закріплення прав людини для того, щоб представити ідею універсального образу людини в концепції прав людини.

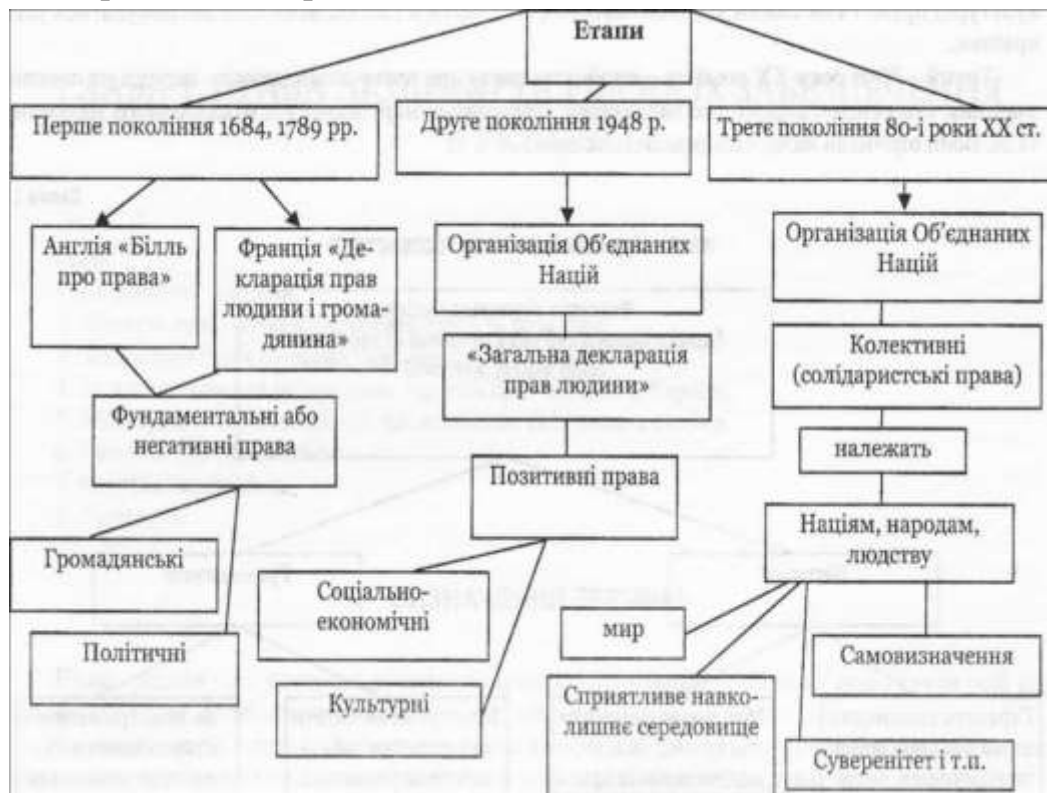
Умовно виділяють **три** історичних періоди в становленні й розвитку прав людини:

Перший, він ознаменований тим, що у 1689 році був прийнятий Білль про права (Англія), у 1776 році Декларація незалежності (США) та у 1789 році Декларація прав людини і громадянина (Франція). У них проголошувалися *природні, або негативні, або невідчужувані* права людини, зокрема: право на свободу думки та на свободу совісті, право на свободу віросповідання, право щодо участі в державному управлінні, право на рівність усіх перед законом, право на життя та безпеку особи у суспільстві, право на розгляд справи незалежним і неупередженим судом, Принципами побудови публічних та приватних правовідносин стали наріжні камені французької «Декларації прав

людини і громадянина» 1789 року: 1) «все, що не заборонено законом, дозволено»; 2) «свобода – це можливість робити все, що не шкодить іншому».

Другий, у 1948 році прийнята Загальна декларація прав людини ООН, перший документ, у якому на міжнародному рівні проголошувалися основні *громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні* права і тим самим установлювалися стандарти й ідеали, яких слід дотримуватись усім країнам. Право на працю, право на захист від шкідливих умов праці, право на вільний вибір роботи, право на соціальне забезпечення, право на відпочинок, право на освіту, право на захист материнства і дитинства, право на участь у культурному житті суспільства.

Третій, з початку 80-х років XX століття – прийняття Пакту про право націй, держав, народів на самовизначення, суверенітет, сприятливе навколишнє середовище, мир, захист від міжнародного тероризму тощо. Вони отримали назву *солідаристських прав*.

Нині, розглядаючи політичні та правові документи з прав людини, ми стикаємося із безладною багатоманітністю чисельних декларацій і конвенцій регіонального та універсального характеру. Ці документи стосуються: загального регламентування, права на само визнання і розвиток, заборон геноциду, військових злочинів і злочинів проти людяності, ліквідація дискримінації, заборони торгівлі людьми, проблем біженців, притулку, осіб без громадянства, з подвійним и множинним громадянством, іноземців, поводження із засудженими злочинцями та іншими затриманими, питань

соціального забезпечення , робочої сили та праці, включаючи свободу створення асоціацій і рухів, шлюбу та сім'ї, у тому числі прав дитини, свободи друку та вільного обігу інформації, конфіденційності даних про приватне життя, права на відмову від військової служби, гуманітарного права.

Образ людини в концепції прав людини. **Самовизначення** означає здатність людини ставити цілі та розробляти , втілювати й захищати свій життєвий план. До певної мри, кожен життєвий план неминуче є продуктом розвитку емпіричної природи людей, себто їхніх основних потреб. Емпіричні рушії, як приклад, інстинкт самозбереження, однак , самі по собі не вичерпують змісту людського самовизначення. Для того. Щоб людські потреби стали визначальними планами дій, «я» зазвичай має надати цим рушіям форми через їхнє утвердження, обмеження чи інтенсифікацію. Цей процес стосується не тільки базових рушіїв, притаманних усім людям, але також і конкретних індивідів й їхньому способу життя. Інакше кажучи, у більшості ситуацій індивід має визначатися зі своїми схильностями і таким чином обрати конкретний план своїх дій, що зазвичай передбачає вибіркового характер діяльності. У контексті самовизначення необхідно виділяти два аспекти.

Свобода вибору. Слідування природним нахилам спричиняє багато варіантів напрямів вибору. Вибір партнера, професії, політичної партії, релігії належить до найбільш важливих для людини категорій вибору та виявляє специфічні погляди на різні аспекти життя, які людина вважає важливим.

Персональна відповідальність. Водночас те, що людина звітує перед собою за власні рішення, виділяє й інший бік аспекту вибору – персональну відповідальність. Серйозне сприйняття свободи вибору означає, що відповідальний вибір не тільки передбачає переваги та надбання, але також пов'язаний з потенційним ризиком зазнати втрат та невдач.

Значущість – це елемент образу людини, який висуває на перший план фундаментальне антропологічне положення про те, що людський розвиток індивіда, спільноти чи людства у цілому ґрунтується на культурі. Культура, як прийнято вважати – це друге єство людини. Це твердження засвідчує факт звільнення людини від суворої біологічної залежності. Часткове звільнення від визначальної сили інстинктів започатковує нову залежність. Соціальні норми та культурні концепції повинні розроблятися людством в усіх сферах життя для того, щоб визначити спосіб дій та відповідні їм поняття як ідентичні у будь-якому контексті У цьому процесі культури формують свою особливість (ідентичність), а індивіди – свою особистість. Люди. Через невизначеність своїх природних схильностей, мають розвинути соціальні та культурні програми щодо того, чого вони хочуть досягти то чого уникнути. Кожна культура має

розробити загальні поняття , що є добром, а що злом, що є чесністю, а що нечесністю.

Відповідальність – про те, що людина звітує перед собою за своє життя і поведінку. В інших відношеннях відповідальність складається з трьох додаткових елементів.

Взаємність. Той, хто вимагає прав та свободи іншим в ідентичних ситуаціях. Ця вимога може розглядатися як така, що впливає з міркувань логічної послідовності у дискусіях про права людини. У будь-якому випадку, взаємне надання прав та обов'язків є елементом гідності у вимогах (претензіях), пов'язаних із правами людини. Це означає, що ніхто не може претендувати на те, щоб ставити себе вище за інших, оскільки усі людини як люди наділені однаковою гідністю та цінністю.

Юридична відповідальність. Відповідальність за власне життя передбачає юридичну відповідальність за порушення прав інших, наприклад, у контексті кримінального чи деліктного права. Суспільство, яке ґрунтується на принципі верховенства права, має гарантувати серйозне сприйняття законних прав та їх повагу громадянами, а також захист з боку державних службовців законодавства країн. Так, деліктне право передбачає способи відшкодування завданих збитків тим, кому їх завдано, а система кримінального судочинства встановлює спосіб притягнення до відповідальності та покарання державою тих, хто порушив важливі приватні чи публічні інтереси.

Соціальна відповідальність. У випадках, коли індивіди не здатні піклуватися про себе, соціальний обов'язок щодо надання їм допомоги покладається на інших. До цієї категорії належить: по-перше, члени сім'ї та інші особи, які перебувають у тісних стосунках з безпорадними індивідами через такі інституції, як релігійні організації та професійні асоціації та, по-друге, політичне співтовариство. Подібна соціальна відповідальність є необхідною для певних груп суспільства через суттєву прірву між правами на свободу і власність та їх цінність. Це трапляється тому, що такі групи не мають можливості суттєво актуалізувати право на самореалізацію чи право на володіння власністю . Причини їхньої неспроможності можуть бути різними: можливо, вони занадто молоді, занадто старі чи дуже хворі для того, щоб конкурувати у суспільстві, або ж вони є членами груп, до яких ставляться неприхильно, груп, які дискримінуються, і тому вони опиняються у гіршому становищі у порівнянні з іншими групами. У таких випадках соціальна відповідальність існує для того, щоб гарантувати стан, при якому «цінність свободи» не стала б занадто нерівною для членів різних соціальних класів. При впровадженні, наприклад, системи соціального забезпечення чи страхування здоров'я , держава має забезпечити рівні можливості кожному члену

суспільства. Варто зазначити, що відповідальність політичного співтовариства носить допоміжний характер. Вона гарантією у тих випадках, коли особиста чи сімейна відповідальність не є достатньою функціональною, або ж стає очевидним, що ці чинники не спрацюють.

Захист життя. Людині має гарантуватися фізична безпека ще до прийняття нею рішення про те, як їй вести своє життя. Оскільки фізичне виживання насправді є фундаментальним людським інтересом, лише ті люди, які опиняються в екстраординарних ситуаціях, виявляють готовність ризикувати чи жертвувати своїм життям. Звідси й випливає важливість недоторканності особи та справедливого судочинства.

Спосіб життя охоплює усі елементи образу людини. Стиль життя який людина обирає для себе. Людина не може «будувати» життя до тих пір, поки вона не володіє певним рівнем свободи вибору власного плану життя. Цей вибір, у свою чергу, залежить від того, що відбувається в оточуючому світі в цілому. Можливість відходу від установлених соціальних стандартів дає людині бути творцем і нести індивідуальну відповідальність.

Права людини і права громадянина. З правами людини тісно пов'язані, проте не ототожнюються, права громадянина. Останні торкаються лише тих осіб, на яких поширюється громадянство, тобто особливий зв'язок між фізичною особою і державою. Він полягає у взаємній відповідальності між ними: держава зобов'язана піклуватися про своїх громадян, де б вони не перебували, забезпечувати захист їх прав і свободи, а громадяни мають дотримуватись приписів, встановлених державою в інтересах усього суспільства. Якщо права людини закріплені у міжнародно-правових актах, то права громадянина – в конституції держави.

Здійсненність прав людини визначається переважно їх юридичною забезпеченістю з боку держави. І саме громадянство слугує тим «каналом», через посередництво якого відбувається здійснення прав людини. В ідеалі права громадянина мали б збігатися із правами людини.

Різниця між правами людини і правами громадянина полягає у:

Права людини позатериторіальні (існують незалежно від державного визнання, закріплені в законі і поза зв'язком їх носія з конкурентною державою).

Права громадянина територіальні (передбачають наявність громадянства, тобто особливий правовий зв'язок особи з державою).

Права людини загально соціальні (належать людині за фактом народження як природні, невідчужувані права).

Права громадянина спеціальні (закріплені в законодавстві і перебувають під захистом держави, громадянином якої є дана людина).

Права людини реалізуються у рамках будь-якого громадянського суспільства, де б не знаходилася людини.

Права громадянина реалізуються через систему правових відносин громадянина з державою.

Основні обов'язки людини і громадянина. Юридичний обов'язок – гарантована законом міра суспільно необхідної (корисної) поведінки особи, яка об'єктивно зумовлена потребами існування і розвитку інших осіб, соціальних груп, націй, людства. Юридичний обов'язок – це перепона на шляху свавілля, хаосу, всього того, що заважає нормальному розвитку людства.

Обов'язок – парна категорія з правом, оскільки обов'язок є засобом забезпечення прав. Права людини і громадянина, яким б вони не були, все ж не є безмежними, абсолютними, їх використання не повинно завдавати шкоди іншим людям, суспільству в цілому. Це застереження міститься в Загальній декларації прав людини: «Кожна людина, здійснюючи свої права і свободи, повинна зазнавати тільки тих обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення відповідного визнання і поваги прав і свобод інших та задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві». Здійснення людиною своїх прав одночасно передбачає її обов'язок захищати та зміцнювати ці права заради самої себе та заради інших.

Права існують тільки тоді, коли їх визнають інші громадяни держави. Свої вимоги до громадян держава формує в системі обов'язків та встановлює юридичну відповідальність за їх невиконання. Саме для того, щоб закріпити свої права, громадяни в демократичному суспільстві беруть на себе обов'язки та виконують їх. У Загальній декларації прав людини визначено: «Кожна людини має обов'язки перед таким суспільством, в якому тільки можливий вільний і повний розвиток її особистості». Так як і права людини, основні обов'язки фіксуються в конституції та нормативно правових актах.

Обов'язки класифікують:

особисті обов'язки, які у свою чергу поділяються на фізичні (утримування неповнолітніх дітей) та духовні (поважати честь та гідність);

- *економічні обов'язки* – сплачувати податки;
- *політичні обов'язки* – дотримання конституції, захист батьківщини;
- *соціальні обов'язки* – забезпечення людини похилого віку у разі її хвороби, каліцтва;
- *культурні обов'язки* – дбайливе ставлення до пам'яток історії культури людства;

– *екологічні обов'язки* – берегти природу, компенсувати шкоду, завдану забрудненням чи іншими негативними впливами на навколишнє природне середовище.

У деяких конституціях до числа найважливіших обов'язків громадян належить участь у голосуванні на виборах до органів державної влади та військова повинність. У конституціях окремих держав іде мова про обов'язок трудитися (Японія, Італія, Гватемала, Еквадор), виховувати дітей (Італія, Румунія), турбуватися про своє здоров'я та своєчасно звертатися за медичною допомогою (Уругвай).

У Конституції України обов'язки громадян зафіксовані у статтях 51, 53, 65, 66, 67, 68 та ін. Ст. 51 «Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків».

Використання та здійснення прав і свобод людини і громадянина є невід'ємним від виконання ними своїх обов'язків, законодавчо закріплених державою.

2. СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

Система захисту прав людини на національному та міжнародному рівнях. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави ст. 3 Конституції України.

Нині важливого значення набуває такий напрям забезпечення реалізації прав людини, як дієва їх охорона та захисту у разі порушення. У зв'язку з цим потребують чіткої регламентації умови, порядок та процедура здійснення захисту прав і свобод. Ст. 40 Конституції України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що обов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Сьогодні існує певна законодавча база для реалізації громадянами наданого їм Конституцією України права на звернення до органів влади, в тому числі оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів влади та їх посадових осіб. В першу чергу це Закон України «Про звернення громадян».

Ст. 124 Конституції України правосуддя України здійснюється виключно судами. Суди як органи судової влади повинні на рівних із законодавчою та виконавчою владою здійснювати свої повноваження ст. 6 Конституції України. Конституція України забороняє передання функцій здійснення правосуддя іншими органам і посадовим особам, а також інші органи державної влади і посадові особи не вправі брати на себе функції і повноваження, які є компетенцією органів правосуддя.

Ще однією важливою правозахисною інституцією виступає прокуратура, регулювання діяльності органів якої в окремому розділі Конституції означає, що виконання покладених на неї функцій є самостійним видом державної діяльності.

З метою реалізації права, закріпленого ст. 29 Конституції України, держава гарантує кожній особі з моменту затримання права на захист шляхом закріплення у законі сукупності процесуальних прав, використання яких надає можливість особисто захищатись від підозри чи обвинуваченні правопорушення, відстоювати свої законні інтереси. Тому, розуміючи гостру необхідність соціально незахищених верств населення в отриманні правової допомоги, особливо під час судового розгляду, в Україні запроваджено систему надання безоплатної правової допомоги та прийнято Закон України «Про

безоплатну правову допомогу», що регламентує надання безоплатного адвоката та отримати високопрофесійну фахову допомогу майже в кожному куточку країни.

Міжнародне співтовариство розробило і прийняло принципи та стандарти в галузі прав людини, які встановлюють верховенство загальнолюдських цінностей над усіма іншими. Вони мають значний вплив на формування національного законодавства.

Основоположні міжнародні документи в даній сфері втілили в собі найпрогресивніші ідеї, вироблені людством протягом багатьох століть. У них у юридичній формі закріплені головні гарантії гідного існування людини, захисту її прав і свобод.

Основними серед них є: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) тощо.

У зв'язку з тим, що права людини є цінністю вищого порядку і від рівня їх захисту і забезпечення в конкретній державі залежить багато в чому доля миру і безпеки, міжнародне співтовариство розробило певні механізми контролю за дотриманням прав людини. Ці механізми приводяться в дію міжнародними органами й організаціями.

Комісія ООН по правам людини – це допоміжний орган Економічної і соціальної ради ООН (далі – ЕКОСОП), що займається широким колом питань в сфері прав людини, у тому числі і забезпеченням виконання загальновизнаних міжнародних стандартів по правам людини. До її складу входять представники держав, тому вона *є політичним органом*. Комісія представляє ЕКОСОП пропозиції, рекомендації і доповіді щодо виконання міжнародних декларацій або конвенцій про громадянські свободи, прав жінок, свободи інформації, захисту меншин; попередження дискримінації за ознакою раси, статі, мови і релігії; всіх інших питань, що стосуються прав людини. Комісія займається всіма *порушеннями прав людини, якщо вони є грубими і масовими*. Комісія також займається і *приймає певні заходи за індивідуальними скаргами*. Спеціальна робоча група з 5 членів, призначених Підкомісією, на своїх закритих засіданнях розбирається в *скаргах, отриманих Генеральним секретарем ООН*, що стосуються порушень прав і свобод людини. Робоча група доводить до відома Підкомісії ті зі скарг, що свідчать про *систематичні, вірогідно підтверджені грубі порушення прав людини*. Тут кожна скарга розглядається не сама по собі, а як свідчення грубих і масових порушень прав людини. Підкомісія вирішує простою більшістю голосів, чи передати скарги на розгляд Комісії або ні. Комісія може або відмовити в розгляді, або лишити для

свого розгляду, або передати скарги до ЕКОСОР, після чого вони втрачають свій конфіденційний характер. Хоча самий розгляд скарг є конфіденційним, починаючи з 1978 р. публікуються списки держав, у яких становище в області прав людини стало предметом такого розгляду. Вже це робить певний політичний тиск на державу.

Комітет ООН по правах людини створений від 16 грудня 1966 року. Комітет має право здійснювати контроль за дотриманням положень Пакту про громадянські і політичні права шляхом розгляду:

- періодичних доповідей держав-учасників про прийняті ними заходи для
- реалізації положень Пакту; скарг держав-учасників один на одного про порушення положень Пакту; скарг індивідів при порушенні державою-учасником прав, закріплених у Пакті.

Скаржитися в Комітет можуть тільки індивіди, що знаходяться під юрисдикцією держави-учасника Факультативного протоколу. Розгляд повідомлень складається з двох основних стадій: на предмет прийнятності і з питань по суті. Скарга індивіда повинна стосуватися тільки факту порушення прав, зафіксованих у Пакті, і не повинна бути анонімною. Повідомлення повинно мати відношення до подій і фактів, що мали місце після вступу в силу Пакту і Факультативного протоколу для даної держави. Крім того, особа, що подає скаргу, повинна вичерпати усі внутрішні засоби захисту порушеного права або довести, що розгляд її справи затягується. Комітет не розглядає індивідуальних повідомлень, поки не засвідчиться в тому, що це ж питання не розглядається відповідно до іншої процедури міжнародного розгляду або врегулювання. Найбільш важливою стадією розгляду повідомлення є його вивчення по суті. Визнавши скаргу обґрунтованою і ухваленою до розгляду, Комітет просить державу-учасницю, зазначену в скарзі, подати в *шестимісячний строк* пояснення по суті питання і зазначити заходи, що будуть прийняті на національному рівні для виправлення становища. Держава й особа, що направила скаргу, знаходяться перед Комітетом у рівних умовах. Всі повідомлення розглядаються на закритих засіданнях, а документи, що стосуються їх, є конфіденційними. Проте самі *рішення за повідомленнями потім публікуються в щорічних доповідях Комітету Генеральної Асамблеї ООН*. Постанови Комітету за повідомленнями індивідів носять назву *міркувань*. Вони не є юридично обов'язковими, але їх не можна розглядати й у якості простих рекомендацій, адресованих державі. У результаті розгляду повідомлення Комітет уповноважений Факультативним протоколом робити висновки про дотримання або недотримання державою-учасником вимог Пакту. Звичайно Комітет, зробивши висновок про порушення державою Пакту, вказує, що держава-учасниця зобов'язана прийняти ефективних заходів з метою

усунення порушень, а нерідко і прийняти таких же заходів для ліквідації наслідків порушень. Нерідко Комітет вказує, що держава зобов'язана виплатити жертві компенсацію.

Для держав-членів Ради Європи особливе значення **Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод**, яка набула чинності з вересня 1953 року.

Після ратифікації Україною 17 липня 1997 році даної Конвенції громадянин України отримав право на звернення до Європейського суду з прав людини для захисту своїх прав. Проте дотримання прав і свобод людини в нашій країні залишається досить гострою і злободенною проблемою.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Інститут омбудсмена вперше запроваджено у Швеції з 1809 року. Другою країною, що ввела Конституцію інституту омбудсмена, була Фінляндія 1919 рік. З середини XX століття інститут омбудсмена став поширюватися і серед інших країн світу – як у Європі, так і в інших країнах світу. На сьогодні інститут омбудсмена на національному, регіональному та місцевому рівнях існує більш ніж у 100 країнах світу. В Україні інститут омбудсмена запроваджено з 1996 року.

Сфера діяльності омбудсмена – людина, громадянин, органи влади, посадові особи. Особливості правового статусу омбудсмена: незалежність; доповнює існуючі засоби конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не переглядає компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод; візити в установи та заклади несвободи без попередження і в будь-який час, вступ Уповноваженого з прав людини у судову справу, присутність у суді; контроль за дотриманням прав громадян на звернення та доступу до публічної інформації; захист персональних даних; запобігання та протидія дискримінації.

Права і порядок реагування Уповноваженого: ст. 13 Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» – широкий спектр прав; ст. 16 – Підстави для провадження справ та призначення перевірок (звернення громадян, іноземців та осіб без громадянства, звернення народних депутатів, за власною ініціативою); ст. 17 – Розгляд звернень (відкриття провадження, роз'яснення заходів, направлення звернення за належністю, відмова); ст. 15 – Акти реагування Уповноваженого (подання, Конституційне подання).

Уповноважений не бере участі у спорах між фізичними особами, не розглядає, припиняє розгляд звернення, якщо заінтересована особа подала позов до суду. Уповноважений не переглядає законність і обґрунтованість судових рішень, не відміняє та не змінює їх, не бере участь в кримінальному

процесі, не переглядає законність процедурних рішень прокурорів та органів досудового розслідування.

Категорії за сферою діяльності:

- представник Уповноваженого з дотримання прав дитини та сім'ї;
- представник Уповноваженого з соціальних та економічних прав;
- представник Уповноваженого з дотримання рівних прав і свобод;
- представник Уповноваженого з дотримання інформаційних прав та представництва в Конституційному Суді;
- представник Уповноваженого у справах захисту прав військовослужбовців;
- представник Уповноваженого з питань партнерства з інститутами громадянського суспільства;
- представник Уповноваженого з питань міжнародного співробітництва;
- представник Уповноваженого з прав людини в місцях несвободи та процесуальних прав.

Уповноважений з прав людини розглядає звернення громадян, здійснює прийом громадян, здійснює моніторинг засобів масової інформації, вносить подання до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, керівників державних органів, органів місцевого самоврядування.

Здійснює перевірки стану дотримання прав людини органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від усіх форм власності. Вносить пропозиції щодо розробки законодавчих актів. Співпрацює з неурядовими громадськими та міжнародними організаціями. Вносить парламенту України щорічні та спеціальні доповіді. Видає обов'язкові для виконання вимоги (приписи) щодо усунення порушень законодавства у сфері доступу до публічної інформації, захисту персональних даних, національного механізму, запобігання та протидії дискримінації.

Складає протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності та направляє їх до суду за:

- невиконання законної вимоги Уповноваженого;
- порушення законодавства у сфері доступу до публічної інформації;
- захисту персональних даних;
- порушення Закону України «Про звернення громадян».

Роль Європейського суду з прав людини в механізмі захисту прав і свобод людини. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) формувався протягом довгого часу. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) не тільки проголосила основоположні права людини,

а й створила особливий механізм їх захисту. Саме цей механізм включав три орган, які несли відповідальність за забезпечення дотримання зобов'язань, вчасних виконань рішень, узятих на себе державами-учасниками конвенції:

- Європейську комісію з прав людини;
- Європейський суд з прав людини;
- Комітет міністрів Ради Європи.

Європейський Суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, який знаходиться в місті Страсбург (Франція). Кількість суддів, з яких він складається, відповідає кількості держав-членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. На даний час таких держав є сорок сім. Судді засідають у своїй особистій якості і не є представниками жодної держави. В опрацюванні заяв Суду допомагає секретаріат, котрий складається в основному з юристів (їх також називають юридичними секретарями) із усіх держав-членів Ради Європи. Вони є незалежними від країни їх походження; та не представляють ні заявників, ні держави.

Чи існують будь-які процедури на рівні національного судочинства, які необхідно попередньо пройти? Так. Ви мали використати всі засоби правового захисту в державі, якої стосується заява, які могли б виправити ситуацію, про яку Ви скаржитеся (часто такими засобами правового захисту є звернення до відповідного суду з подальшим апеляційним оскарженням або навіть оскарженням до вищого суду, такого як Верховний Суд або Конституційний Суд, якщо такі процедури оскарження існують). Самого лише використання цих засобів захисту недостатньо. Необхідно, щоб при їх використанні, Ви дійсно виклали Ваші скарги (тобто виклали суть порушень Конвенції, про які Ви заявляєте). Ви маєте лише шість місяців від дати прийняття остаточного рішення на національному рівні (зазвичай, це рішення найвищої судової інстанції), впродовж яких Ви можете подати заяву до Європейського Суду. Після закінчення цього строку Вашу заяву не може бути прийнято до розгляду Судом.

Звернутись до ЄСПЛ можна якщо людина вважає, що вона є жертвою порушення однією з держав – сторін Конвенції прав чи основоположних свобод, які захищаються Конвенцією та протоколами до неї. Суд може розглядати лише ті заяви, в яких йдеться про порушення гарантованих Конвенцією та протоколами до неї прав – одного або кількох. Суд може розглядати лише ті заяви, які спрямовані проти держав, що ратифікували Конвенцію та відповідні протоколи, і які стосуються подій, що відбувалися після дати ратифікації. Суд приймає заяви до розгляду лише після того, як були

використані усі внутрішні засоби юридичного захисту, і лише протягом шести місяців з дати винесення остаточного рішення.

Офіційними мовами Суду є англійська та французька, але за бажаннями можна звертатися до Секретаріату Суду офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію. На початковій стадії провадження Суд може також листуватися з Вами цією мовою. Проте, якщо Суд не визнає заяву неприйнятною на основі надісланих документів, а вирішить запропонувати Уряду висловити свою позицію щодо скарг заявника, Суд вестиме листування англійською чи французькою мовою. Суд приймає лише ті заяв, які надіслані поштою. Якщо заява надсилається електронною поштою її потрібно продублювати звичайною поштою. Також немає необхідності бути присутнім у Суді.

До ЄСПЛ Ви можете звернутися із заявою, якщо вважаєте, що Ви особисто і безпосередньо стали потерпілим від порушення прав і свобод гарантій, зазначених у Конвенції або в Протоколах до неї. Заява має стосуватись лише порушень, допущених однією з держав, на які поширюється дія Конвенції.

Зміст заяви.

- навести стислий виклад фактів, щодо яких Ви скаржитися;
- зазначити права, гарантовані Конвенцією або протоколами до неї.
- назвати національні засоби захисту, якими Ви скористалися;
- навести перелік рішень судів (або інших державних органів) у справі, із зазначенням дати кожного рішення та органу \, який виніс, а також коротку інформацію про зміст цього рішення. До листа необхідно додати копії самих рішень;

- підпис ваш або вашого представника;

Суд не повертає надіслані документи, тому необхідно надсилати виключно копії.

Листування з Судом.

- після отримання від Вас першого листа або формуляру заяви Секретаріат Суду надсилає відповідь з повідомленням про те, що за Вашим іменем було відкрито справу, номер якої зазначати в усіх наступних листах до Суду. Надалі до Вас можуть звернутися за додатковою інформацією, документами чи роз'ясненнями, пов'язаними із заявою.

- ви маєте своєчасно і сумлінно відповідати на листи Секретаріату Суду. Будь-яка затримка з відповіддю може розцінюватися як те, що Ви не зацікавлені у продовженні провадження в Суді, і розгляді заяви, відповідно, припиняється.

Рішення Суду є обов'язковим для виконання країною-відповідачем, щодо якої вони були винесені. Чимало рішень ЄСПЛ призвели до внесення суттєвих змін у національне законодавство, судову чи адміністративну практику в багатьох сферах. Завдяки практиці ЄСПЛ Конвенція залишається потужним та динамічним інструментом, який здатен відповідати новим викликам та зміцнювати верховенство права, а також демократію в Європі.

Кількість суддів, з яких складається ЄСПЛ, відповідає кількості держав-членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію. Судді розглядають справи та виносять рішення в складі наступних судових утворень, в якості судді, що засідає одноособово, в складі комітету, палати або Великої палати. При цьому всі судді ЄСПЛ закріплені за секціями, які є адміністративними одиницями, до кожної з якої прикріплені різні юридичні відділи, які є частиною Секретаріату Суду. Кожна секція має свого Голову, Заступника Голови та певну кількість суддів. Палата – це секція, створену на пленарному засіданні Суду на визначений період.

У цілому з моменту отримання Судом заяви до моменту винесення ним рішення по суті проходить 3-5 років, однак цей строк може бути як меншим так і більшим. Усе залежить від терміновості або пріоритетності заяви.

Суд застосовує Конвенцію. Він покликаний перевіряти дотримання державами прав та гарантій їх забезпечення, передбачених Конвенцією. Дане завдання Суд виконує, розглядаючи скарги (відомі як «заяви»), подані громадянами або, в деяких випадках – державами. Якщо Суд приходить до висновку, що одне чи декілька з цих прав та гарантій їх забезпечення було порушено державою-членом Ради Європи, Суд виносить рішення по суті. Рішення Суду є обов'язковим для держав, яких воно стосується вони зобов'язані діяти у відповідності з такими рішеннями.

3. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД СУДАМИ В УКРАЇНІ

Конвенція прийнята відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання країнами – підписантами (учасниками Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Конвенція була відкрита для підписання 4 листопада 1950 року, набула чинності 3 вересня 1953 року. Вона запровадила судовий механізм захисту визнаних міжнародним правом загальних стандартів політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини в країнах – членах ради Європи. Конвенція набула чинності для України 11 вересня 1997 року. Особливістю Конвенції поміж інших міжнародних документів, є наявність найбільш ефективного механізму контролю за дотримання її положень – ЄСПЛ, який функціонує уже більше 60 років.

Конвенція складається з 59 статей та 3 розділів: Права і свободи, Європейський суд з прав людини, Інші положення. А також з таких протоколів:

- Перший протокол від 20.03.52;
- Протокол № 2 від 06.05.63;
- Протокол № 4 від 16.09.63;
- Протокол № 6 від 28.04.83;
- Протокол № 7 від 22.11.84;
- Протокол № 9 від 06.11.90;
- Протокол № 10 від 25.03.92;
- Протокол № 11 від 11.05.94;
- Протокол № 12 від 04.11.2000;
- Протокол № 13 від 03.05.2002;
- Протокол № 14 від 13.05.2004;
- Протокол № 14-bis від 27.05.2009;
- Протокол № 15 від 24.06.2013;
- Протокол № 16 від 02.10.2013.

Право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції). Стосовно питання доступу до суду, Суд повторює, що процедурні гарантії, закріплені ст. 6 Конвенції, гарантують кожному право подання скарги щодо його прав та обов'язків до суду чи органу правосуддя. Таким чином, втілюється право на звернення до суду, одним із аспектів якого є право доступу, тобто право розпочати провадження у судах. ЄСПЛ було визнано більше 20 порушень права на доступ до суду, зокрема у таких справах, як-от:

– «Балацький проти України» (Balatskyu v. Ukraine, заява № 34786/03), рішення від 25 жовтня 2007 року, коли ЄСПЛ визнав порушення з огляду на непостановлення національними судовими органами остаточного процесуального рішення у справі заявника, обмежившись повідомленням у позапроцесуальному порядку, а саме листом, що не могло бути оскаржено;

– «Мушта проти України» (Mushta v. Ukraine, заява № 8863/06), рішення від 18 листопада 2010 року – ЄСПЛ дійшов висновку, що заявниця та її представник діяли у цій справі з належною сумлінністю та що не було вини заявниці в тому, що вона не подала касаційну скаргу в межах строку, встановленого законодавством. Навіть припускаючи, що пояснення Уряду щодо підстав відмови Верховного Суду поновити строк є відповідними, Суд зазначає, що за обставин цієї справи застосування процесуальних обмежень національним судом не було очевидним та передбачуваним для заявниці і тому не відповідало принципу юридичної визначеності.

У рішенні у справі «ТОВ «Базальт-Імпекс» проти України» (Bazalt Impex, TOV v. Ukraine, заява № 39051/07) від 1 грудня 2011 року, ЄСПЛ зауважив, що всупереч ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Верховний Суд України проігнорував висновки Європейського суду, викладені у рішенні у справі «Сокурєнко і Стригун проти України», яке на час провадження у справі заявника вже було перекладено українською мовою і надруковано в офіційному юридичному виданні, а саме Суд вважає, що у цій справі факти та правові обставини є ідентичними тим, що вже розглядалися Судом у рішенні «Сокурєнко та Стригун проти України» (Sokurenko and Strygun v. Ukraine) від 20 липня 2006 року, заяви №№ 29458/04 та 29465/04). Суд не знаходить підстав відхилятися від своєї попередньої практики та вважає, що у цій справі було порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

У рішенні у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (Sovtransavto Holding v. Ukraine) від 25 липня 2002 року, заява № 48553/99, ЄСПЛ, беручи до уваги втручання органів державної виконавчої влади у судовий розгляд, роль протесту у цьому провадженні, дійшов висновку, що право заявника на розгляд його справи справедливо і відкрито безстороннім і незалежним судом в сенсі ст. 6 п. 1 Конвенції у світлі принципів верховенства права та правової певності було порушено.

У рішенні у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 9 січня 2013 року, заява № 21722/11, ЄСПЛ встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю незалежності та безсторонності ВРЮ з огляду на об'єктивні (процедура формування та персональний склад ВРЮ) та суб'єктивні (особиста упередженість членів

ВРЮ) критерії. Процедуру формування ВРЮ Європейський суд визнав такою, що не відповідає Конвенції, оскільки на той час більшість членів ВРЮ призначалася органами законодавчої та виконавчої влади. Щодо її персонального складу ЄСПЛ вказав, що Міністр юстиції та Генеральний прокурор, які матеріально, ієрархічно та адміністративно залежні від основного місця роботи, не можуть вважатися незалежними та безсторонніми, а останній, окрім того, очолює систему органів прокуратури, представники якої беруть участь у розгляді суддями справ, що створює загрозу порушення вимоги безсторонності як суддями при розгляді справ, так і Генеральним прокурором – щодо тих суддів, чиї рішення він не підтримує. Останній аргумент також стосується тих членів ВРЮ, які призначаються конференцією працівників прокуратури України. Щодо особистої упередженості членів ВРЮ Європейський суд зазначив, що оскільки члени ВРЮ пан Р.К та пан В.К. спершу проводили перевірки у справі про звільнення заявника, а у подальшому брали участь у прийнятті відповідних рішень, зокрема пан В.К. – у ролі головуєчого на засіданні ВРЮ, вони не можуть вважатися безсторонніми. Крім того, не може вважатися безстороннім пан С.К., який як Голова парламентського комітету не забезпечив заявнику можливості прийняття ним присяги члена ВРЮ, а також висловив несхвальну думку про провадження у справі за позовом заявника щодо процедури обрання суддів на адміністративні посади, хоча прямо не критикував дії самого заявника. ЄСПЛ також встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю незалежності та безсторонності розгляду справи заявника парламентом: розгляд справи про звільнення судді законодавчим органом слугував надмірній політизації процесу та свідчив про його невідповідність принципу поділу влади; він головним чином зводився до висловлення загальних думок на підставі попередніх висновків ВРЮ та парламентського комітету та ухвалення обов'язкового рішення народними депутатами, які не обов'язково є фахівцями у галузі права, здатними вирішувати складні питання фактів і права; деякі члени парламентського комітету, зокрема пан С.К., були одночасно членами ВРЮ та брали участь в ініціюванні, а потім – у розгляді справи заявника в обох цих органах, та не мали законодавчо забезпеченої можливості самовідводу, а отже не могли вважатися безсторонніми.

ЄСПЛ констатував порушення п. 2 ст. 6 Конвенції у низці справ проти України. Наприклад, у справі «Гребчук проти України» справу заявниці було закрито слідчими органами на досудовій стадії частково через відсутність доказів у вчиненні злочину та частково з підстав закінчення строків давності притягнення заявниці до відповідальності за халатність. Рішення слідчого було підтримане Володимир-Волинським місцевим судом, однак це рішення про

закриття кримінальної справи проти заявниці були сформульовані у термінах, які не залишають сумніву щодо погляду на те, що заявниця вчинила злочин, зазначивши, що в діяннях заявниці «вбачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 Кримінального кодексу України». І оскільки провадження у Володимир-Волинському суді не було кримінальним за суттю, і йому не вистачало ряду ключових елементів, які зазвичай характеризують судові кримінальне провадження, то за цих обставин ЄСПЛ вважав, що мотиви, використані слідчим та Володимир-Волинським судом, становлять порушення презумпції невинуватості.

В іншій справі – «Пантелеєнко проти України» – справу заявника було закрито на досудовому етапі слідчими органами на тій підставі, що малозначність злочину, вчиненого заявником, робить його кримінальне переслідування недоцільним. Однак своїм рішенням від 26 грудня 2001 року Новозаводський районний суд відмовив у задоволенні позову заявника про відшкодування шкоди, пославшись на те, що кримінальну справу щодо нього було закрито з nereабілітуючих підстав. Апеляційний суд залишив це рішення без зміни після того, як скаргу заявника на постанову про закриття кримінальної справи з nereабілітуючих підстав було врешті-решт відхилено. ЄСПЛ не вважав за потрібне визначати в цій справі, чи в принципі відмова надати відшкодування на підставі того, що кримінальну справу було закрито з nereабілітуючих підстав, як така, порушує презумпцію невинуватості, обмежившись зауваженням, що в цій справі судові рішення стосовно закриття кримінальної справи щодо заявника було викладено у формулюваннях, які не залишають сумніву щодо того, що посадові особи вважали заявника винним у вчиненні інкримінованого йому злочину. Зокрема, Деснянський районний суд зазначив, що матеріали справи містять достатньо доказів підроблення заявником нотаріального документа та вчинення недійсної нотаріальної дії, і єдиною причиною для закриття справи є недоцільність переслідування у зв'язку з малозначністю злочину. Це рішення було залишене без зміни апеляційним судом, і Верховний Суд України не знайшов підстав для задоволення касаційної скарги заявника на нього. На думку ЄСПЛ, самих формулювань, які використано Деснянським районним судом, було достатньо для порушення презумпції невинуватості. Той факт, що заявникові було відмовлено у задоволенні позову про відшкодування шкоди на підставі висновків, зроблених у ході кримінального провадження, тільки загострив ситуацію. Хоча Деснянський районний суд ухвалив своє рішення після розгляду, проведеного в присутності заявника, характер цього провадження не був кримінальним і йому бракувало багатьох елементів, зазвичай властивих процесу розгляду кримінальної справи по суті. У зв'язку з цим не можна

вважати, що судовий розгляд справи у цьому суді закінчився чи повинен був закінчитися «доведенням вини заявника в законному порядку». За таких обставин, ЄСПЛ визнав, що мотиви рішення Деснянського районного суду, які було залишено без зміни після його перегляду в апеляційному порядку, а також відмова у задоволенні позову заявника про відшкодування шкоди з тих самих підстав, становлять порушення принципу презумпції невинуватості.

Порушення презумпції невинуватості має місце під час затримання осіб, підозрюваних і/або обвинувачуваних у скоєнні злочину, і обранні ним запобіжного заходу.

Справа, де ЄСПЛ визнав порушення права на захист – «Тодоров проти України» (Todorov v. Ukraine, заява № 16717/05), рішення від 12 січня 2012 року. Заявник стверджував, що його право на захист було порушене, оскільки йому не було призначено захисника до його першого допиту, хоча він пояснив слідчому, що майже сліпий та не здатен читати документи, які підписує. За відсутності захисника протягом вищезазначеного допиту він надав визнавальні показання. Він також стверджував, що його відмова від захисника, підписана ним того ж дня, не була дійсною, оскільки слідчий змусив його підписати документи обманним шляхом, пообіцявши звільнити його з-під варти. Уряд, у свою чергу, стверджував, що права заявника не були порушені, оскільки заявник, який був працівником міліції, повинен був бути добре обізнаний зі своїми процесуальними правами та не міг не знати про відповідні процедури. Крім того, на його допиті була присутня його мати, яка читала йому всі документи, перш ніж він їх підписував. Таким чином, відмова заявника від захисника ґрунтувалась на отриманій інформації та була свідомою. До того ж злочини, які інкримінувалися заявникові, згідно із законодавством не передбачали обов'язкової участі захисника. Насамкінець, суди, пам'ятаючи про те, що заявник відмовився від своїх початкових показань, не використали їх у доказовій базі, яка стала підґрунтям для винесення йому вироку.

У справі «Довженко проти України» (Dovzhenko v. Ukraine, заява №36650/03), рішення від 12 січня 2012 року, порушення п. 1 та підп. «с» п. 3 ст. 6 Конвенції щодо права заявника на захист Європейський суд з прав людини встановив у зв'язку з тим, що під час провадження у Верховному Суді України заявнику не було надано юридичної допомоги захисника, оскільки норми чинного на той час Кримінально-процесуального кодексу України не передбачали обов'язкового надання безоплатної правової допомоги особам, яким вже призначено максимально суворий вид покарання; однак, зважаючи на серйозність висунутих заявникові обвинувачень та можливу міру покарання, інтереси правосуддя вимагали обов'язкової участі захисника у цій справі. Ця справа є яскравим прикладом двох тенденцій розвитку національної юридичної

практики, по-перше, коли відсутність механізму реалізації права нівелювало саме право з огляду на неможливість де-факто ним скористатися, незважаючи на його проголошення де-юре, а по-друге, незастосування європейських стандартів, закріплених, зокрема, у практиці ЄСПЛ, незважаючи на законодавче визнання такої практики джерелом права

Право на життя (стаття 2 Конвенції). Суд повторює, що перше речення п. 1 статті 2 Конвенції зобов'язує державу не тільки утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя, але також вживати відповідні заходи для захисту життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією. Це включає основне завдання держави щодо забезпечення права на життя шляхом прийняття ефективних норм кримінальних законів для попередження злочинів проти особи, що забезпечуються правоохоронним механізмом для попередження, усунення та покарання порушень таких норм. За відповідних обставин це також поширюється на позитивний обов'язок органів державної влади вживати заходи попередження для захисту особи або осіб, чиє життя знаходиться під загрозою здійснення кримінальних дій іншими особами. Рішення у справі «Гонгадзе проти України» (*Gongadze v. Ukraine*) від 8 листопада 2005 р., заява № 34056/02, п. 164.

Реагування держави на загибель особи: проведення ефективного розслідування.

У справі, де мала місце загибель особи за обставин, які потенційно можуть передбачати відповідальність держави, стаття 2 передбачає обов'язок держави будь-яким чином забезпечити належну реакцію судової або іншої гілки влади для забезпечення того, що законодавчий та адміністративний устрій захисту права на життя здійснюється належним чином і що будь-яке порушення цього права припиняється та карається. Рішення у справах «Öneryildiz v. Turkey» [GC] від 30 листопада 2004 р., заява № 48939/99, п. 91, та «Пол та Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства» (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*) від 14 березня 2002 р., заява № 46477/99, п. 54.

Обов'язок захищати право на життя за статтею 2 Конвенції визначається у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, яка зобов'язує «гарантування кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції» також опосередковано вимагає наявності будь-якої форми ефективного розслідування, коли особу вбито в результаті використання сили. Див. *mutatis mutandis* рішення від 19 лютого 1998 р. у справі «Кая проти Туреччини» (*Kaya v. Turkey*), заява № 22729/93, п. 86.

Головна мета розслідування полягає у забезпеченні ефективного виконання національних законів, які захищають право на життя, а у випадках, коли беруть участь представники держави або органи, у забезпеченні їх

відповідальності за смерті, в яких вони винні. Форма розслідування, яка досягне такої мети може бути різною залежно від обставин. Проте, який би з методів не брався за основу, державні органи влади повинні діяти за своєю власною ініціативою, у випадку коли вже якесь питання звернуло їх увагу. Вони не можуть перекласти це на ініціативу родичів чи чекати подання формальної скарги або взяття кимось на себе відповідальності за проведення слідчої процедури. Рішення у справі «Ілхан проти Туреччини» (İlhan v. Turkey) [GC] від 27 червня 2000 р., заява № 22277/93, п. 63.

Розслідування повинне також бути ефективним у тому розумінні, що воно має бути здатне привести до визначення питання, чи використана сила у таких справах була або не була виправдана за тих обставин (рішення у справі «Кая проти Туреччини» (Kaş v. Turkey) від 19 лютого 1998 р., заява № 22729/93, п. 87) та встановлення і покарання відповідальних осіб (рішення у справі «Огур проти Туреччини» (Oğur v. Turkey) [GC] від 20 травня 1999 р., заява № 21594/93, п. 88). Результат при цьому є необов'язковим, але обов'язковим є здійснення заходів. Рішення у справі «Гонгадзе проти України» (Gongadze v. Ukraine) від 8 листопада 2005 р., заява № 34056/02, п. 176.

Таким чином, компетентні органи мають діяти з належною наполегливістю і за своєю ініціативою порушувати провадження, яке здатне, по-перше, встановити обставини, за яких сталась подія, та недоліки діяльності системи; по-друге, встановити, хто саме з представників державних органів був причетний до події. Вимога щодо публічності також застосовується у цьому контексті. Рішення у справах «Огур проти Туреччини» (Oğur v. Turkey) [GC] від 20 травня 1999 р., заява № 21594/93, пп. 88, 91-92; «Ілхан проти Туреччини» (İlhan v. Turkey) [GC] від 27 червня 2000 р., заява № 22277/93, п. 63; «МакКерр проти Сполученого Королівства» (McKerr v. the United Kingdom) від 4 травня 2001 р., заява № 28883/95, п. 148.

Мінімальна вимога до такої системи полягає в тому, що особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні від тих, хто причетні до подій, що розслідуються. Мається на увазі ієрархічна або інституційна незалежність, а також практична незалежність. Рішення у справах «Пол та Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства» (Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom) від 14 березня 2002 р., заява № 46477/99, п. 70, та «Мастроматтео проти Італії» (Mastromatteo v. Italy) [GC] від 24 жовтня 2002 р., заява № 37703/97, пп. 90, 94 та 95.

Рекомендовані рішення ЄСПЛ:

1. «Сергій Шевченко проти України» (Sergey Shevchenko v. Ukraine) від 4 квітня 2006 року, заява № 32478/02 – ЄСПЛ Суд дійшов висновку про порушення обов'язку держави-відповідача відповідно до статті 2 Конвенції в

зв'язку з непроведенням ефективного та незалежного розслідування факту смерті особи та що розслідування не забезпечило достатню прозорість та захист інтересів найближчого родича (батька померлої особи).

2. «Мосендз проти України» (Mosendz v. Ukraine) від 17 січня 2013 року, заява № 52013/08 – ЄСПЛ визнав порушення статті 2 Конвенції щодо позитивного обов'язку держави захистити життя сина заявниці під час його перебування під її контролем та адекватно пояснити обставини його смерті та щодо процесуального обов'язку провести ефективне розслідування цієї події. Суд визнав, що держава є відповідальною за смерть сина заявниці, оскільки саме жорстоке поводження вищестоящих військовослужбовців стало причиною його самогубства, а не обставини його життя, які були непов'язані з реаліями його перебування в армії. Окрім того, ЄСПЛ визнав порушення ст. 13 Конвенції, оскільки відповідний позов заявниці про відшкодування моральної шкоди залишився без розгляду і вона не мала національного засобу юридичного захисту за її вищевказаними скаргами у зв'язку з юрисдикційним конфліктом між національними цивільними та адміністративними судами.

Заборона катування, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження і покарання (стаття 3 Конвенції). Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання захищається ст. 3 Конвенції. Варто зазначити, що абсолютна заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання є імперативною нормою, що не передбачає винятків. Як постійно підкреслює у своїх рішеннях ЄСПЛ, вона відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Погодимося з викладеною в літературі точкою зору, що порівняно із формулюванням в інших міжнародних договорах, у ст. 3 ЄСПЛ дуже лаконічно і стисло, але у чіткій пасивній формі викладена абсолютна заборона катування та поганого поводження, однак у ній криється надзвичайно широкий зміст та значущість, адже йдеться про невід'ємні права фізичної і моральної недоторканності людини. Відповідно до статті 3 Конвенції, держава зобов'язана дотримуватися як негативних, так і позитивних зобов'язань. У фаховій літературі і судовій практиці виділяють матеріальні та процесуальні аспекти порушень за ст. 3 Конвенції.

Справи щодо України за статтею 3 Конвенції стосуються різноманітних аспектів:

– неналежного поводження з боку представників держави та відсутність ефективного розслідування («Афанасьєв проти України», «Вергельський проти України», «Геннадій Науменко проти України», «Ісмаїлов проти України» та ін.);

- неналежних умов тримання під вартою («Віслогузов проти України», «Данкевич проти України», «Коваль проти України» та ін.);
- незабезпечення своєчасної та належної медичної допомоги («Кучерук проти України», «Петухов проти України» та ін.);
- видачі особи («Байсаков та інші проти України», «Солдатенко проти України») та ін.

Одним з найбільш примітних серед рішень щодо України є справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine) від 21 квітня 2011 року (заява № 42310/04). Беручи до уваги жорстокість поганого поводження із заявником та супутні обставини, Суд визнає, що заявник був потерпілим від дуже серйозних і жорстоких страждань, які може бути кваліфіковано як катування. Отже, у цій справі було порушення статті 3 Конвенції в контексті її матеріального аспекту.

15 травня 2012 року ЄСПЛ було постановлене «пілотне» рішення у справі «Каверзін проти України» (Kaverzin v. Ukraine), заява № 23893/03, у якому було визнано низку порушень ст. 3 Конвенції, а саме: у зв'язку з катуванням заявника працівниками міліції, у зв'язку з непроведенням органами влади ефективного розслідування за скаргою заявника на катування, з огляду на відсутність у період з січня до вересня 2001 року адекватної медичної допомоги у зв'язку з ушкодженням ока заявника, а також у зв'язку із застосуванням до заявника наручників в Дніпропетровській колонії. Водночас, ЄСПЛ застосував ст. 46 Конвенції, яка зобов'язує державу відповідача вжити заходи і стосовно інших осіб, ситуація яких аналогічна ситуації заявника, а саме усунути проблеми, які призвели до таких висновків Суду. Далі ЄСПЛ, зокрема, зазначив: що частина цієї справи стосується повторюваних проблем, які лежать в основі частих порушень Україною ст. 3 Конвенції. Зокрема, приблизно у 40 своїх рішеннях Суд встановив, що державні органи України були відповідальними за жорстоке поводження з особами, які трималися під вартою, та що ефективного розслідування тверджень про таке жорстоке поводження проведене не було (див., наприклад, справи «Козинець проти України» (Kozinets v. Ukraine) (пп. 61-65), «Кобець проти України» (Kobets v. Ukraine) (пп. 53-57), «Ісмаїлов проти України» (Ismailov v. Ukraine) (пп. 44-47), «Спінов проти України» (Spinov v. Ukraine) (пп. 56-58), «Вергельський проти України» (Vergelskyu v. Ukraine) (пп. 98-103), «Дрозд проти України» (Drozd v. Ukraine) (п. 67), а також в рішеннях у справах «Білий проти України» (Bilyu v. Ukraine), заява № 14475/03, пп. 70-71, від 21 жовтня 2010 року, «Самардак проти України» (Samardak v. Ukraine), заява № 43109/05, пп. 44-48, від 4 листопада 2010 року, «Ковальчук проти України» (Kovalchuk v. Ukraine), заява № 21958/05, пп. 66-70, від 4 листопада 2010 року, «Силенок і «Техносервісплюс»

проти України» (Sylenok and TekhnoservisPlus v. Ukraine), заява № 20988/02, пп. 75-77, від 9 грудня 2010 року, «Душка проти України» (Dushka v. Ukraine), заява № 29175/04, пп. 56-61, від 3 лютого 2011 року, «Бочаров проти України» (Bocharov v. Ukraine), заява № 21037/05, пп. 57–60, від 17 березня 2011 року, «Нечипорук і Йонкало проти України» (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04, пп. 162-164, від 21 квітня 2011 року, «Коробов проти України» (Korobov v. Ukraine), заява № 39598/03, пп. 79-83, від 21 липня 2011 року, «Ошурко проти України» (Oshurko v. Ukraine), № 33108/05, пп. 89-91, від 8 вересня 2011 року, та «Тесленко проти України» (Teslenko v. Ukraine), № 55528/08, пп. 107-119, від 20 грудня 2011 року). Наразі, на розгляді Суду знаходиться більше 100 справ, які стосуються тих самих питань.

Суд також зазначає, що порушення, встановлені в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій справі, але є наслідком нормативно-правових недоліків та недоліків адміністративної практики державних органів щодо їх зобов'язань за ст. 3 Конвенції.

Зокрема, враховуючи відповідну практику Суду, підозрювані є найбільш вразливою групою жертв жорстокого поводження з боку правоохоронців. Жорстоке поводження часто мало місце у перші дні тримання жертв під вартою, протягом яких вони не мали доступу до захисника, а їхні тілесні ушкодження не фіксувалися належним чином або взагалі не фіксувалися. Хоча не в кожному такому випадку можна встановити, що жорстоке поводження здійснювалося з метою отримання визнавальних показань, не можна виключати зв'язок між жорстоким поводженням з жертвами та метою державних органів отримати викривальні докази (див., наприклад, вищенаведені рішення у справах «Вергельський проти України» (Vergelskyu v. Ukraine), п. 108; «Самардак проти України» (Samardak v. Ukraine), п. 36; «Ковальчук проти України» (Kovalchuk v. Ukraine), п. 60; «Бочаров проти України» (Bocharov v. Ukraine), п. 47; та «Коробов проти України» (Korobov v. Ukraine), п. 73). Як зазначалось у деяких доповідях та дослідженнях щодо питання жорстокого поводження в Україні, оцінка роботи працівника міліції, яка базувалася на кількості розкритих злочинів, була одним з факторів, що сприяли катуванню підозрюваних.

Іншим розповсюдженим фактором, що призвів до порушення статті 3 Конвенції у цій справі та у справах, які Суд розглядав раніше, є небажання працівників прокуратури оперативно та швидко вживати всіх належних заходів для встановлення фактів та обставин за скаргами про жорстоке поводження та забезпечення відповідних доказів. Під час перевірок працівники прокуратури рідко не обмежувались поясненнями працівників міліції. Версії подій

працівників міліції мали перевагу, та жодних зусиль для перевірки їх за допомогою інших заходів не докладалось.

Суд вважає, що таке небажання працівників прокуратури, зокрема, у ситуаціях, коли, як стверджувалося, до підозрюваних застосовувалося жорстоке поводження з метою отримання визнавальних показань, може бути пояснене, щонайменше певною мірою, конфліктом між такими завданнями працівників прокуратури у кримінальному провадженні, як підтримання державного обвинувачення у суді та здійснення нагляду за законністю досудового слідства (рішення у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, п. 116, ECHR 2005-II (витяги); «Салов проти України» (*Salov v. Ukraine*), заява № 65518/01, п. 58, від 6 вересня 2005 року; «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), заява № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року; рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), п. 69; «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява № 65550/01, п. 95, від 19 жовтня 2006 року; а також доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та відповідні дослідження Комітету ООН проти катувань. Оскільки визнавальні показання часто є одним з основних доказів у кримінальному провадженні, не можна виключати, що працівники прокуратури не зацікавлені у проведенні всебічного розслідування, яке потенційно могло звести нанівець достовірність таких доказів.

Суд вважає за необхідне наголосити на тому, що Україна має терміново реформувати правову систему, щоб забезпечити викорінення практики катування осіб, які тримаються під вартою, та забезпечити проведення ефективного розслідування відповідно до ст. 3 Конвенції у кожній конкретній справі, в якій заявляється небезпідставна скарга на жорстоке поводження, та ефективне виправлення на національному рівні будь-яких недоліків такого розслідування. При цьому державні органи України повинні належним чином врахувати це рішення, відповідні практику Суду та рекомендації, резолюції та рішення Комітету міністрів.

Рекомендовані рішення ЄСПЛ:

1. «Юрій Ілларіонович Щокін проти України» (*Yuriy Illarionovich Shchokin v. Ukraine*) від 3 жовтня 2013 року, заява № 4299/03 – ЄСПЛ визнав порушення ст. 2 Конвенції в її матеріальному аспекті у зв'язку зі смертю Щ.О. під час перебування під вартою, а також ст. 2 Конвенції в її процесуальному аспекті, оскільки розслідування обставин, які призвели до смерті сина заявника, не було проведено державними органами з належною ретельністю. Суд також визнав порушення ст. 3 Конвенції в її матеріальному аспекті у зв'язку з катуванням, якого зазнав Щ.О. під час перебування під вартою та порушення

статті 3 конвенції в її процесуальному аспекті, оскільки держава не провела повного та ефективного розслідування всіх обставин справи.

2. «А.Н. проти України» (A.N. v. Ukraine) від 29 січня 2015 року, заява № 13837/09 – Суд встановив згідно з процесуальним аспектом ст. 3 Конвенції, що національні органи влади не провели ефективне розслідування за скаргами заявника на жорстоке поводження і не забезпечили вжиття необхідних заходів для збору доказів у справі. Зазначені недоліки становили порушення процесуального аспекту цього положення Конвенції. Щодо матеріального аспекту ст. 3 Конвенції Суд не встановлює порушень.

Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5 Конвенції). Проблеми забезпечення права на свободу та особисту недоторканність й досі залишаються актуальними, сам же Суд визначив їх «як такі, що постійно констатуються Судом у справах проти України». Так, станом на 31 грудня 2018 року ЄСПЛ було винесено 403 рішення за ст. 5 Конвенції.

У справі «Харченко проти України» ЄСПЛ розглядав три періоди досудового ув'язнення заявника, і щодо двох з них констатував порушення п. 1 ст. 5. Хоча завдяки внесенню змін до чинного законодавства окремі проблеми, виявлені у цій справі (взяття під варту та продовження строку тримання під вартою за санкцією прокурора, а також неврахування періоду ознайомлення з матеріалами справи у строк досудового ув'язнення), вже не виникали, проте інші проблеми на момент постановлення цього «пілотного» рішення були все ще актуальними. Принагідно згадаємо, що ще у 2008 році у рішенні «Свершов проти України» ЄСПЛ зазначив, що очікування попереднього розгляду справи судом не є юридичною підставою для позбавлення свободи, тим більше, що відповідні положення національного законодавства не передбачають таких підстав. Суд підкреслив, що він уже розглядав у низці справ практику тримання підсудних під вартою виключно на підставі одержання судом першої інстанції обвинувального висновку і встановив, що така практика становить порушення п. 1 ст. 5 Конвенції, і що практика тримання підсудних під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких положень, які регулюють такі питання, несумісна з принципами юридичної визначеності та гарантіями захисту від свавілля, які спільною ідеєю об'єднують Конвенцію і принцип верховенства права. Таким чином, у «пілотному рішенні «Харченко проти України» ЄСПЛ дійшов висновку, що існуюча в Україні практика тримання особи під вартою лише на тій підставі, що до суду першої інстанції надійшов обвинувальний висновок, не ґрунтується на чітких і передбачуваних юридичних нормах, і як наслідок – висновку про наявність порушення п. 1 ст. 5 Конвенції.

У справі «Луценко проти України» (Lutsenko v. Ukraine), заява № 6492/11, рішення від 3 липня 2012 року, ЄСПЛ наголосив, що навіть законне позбавлення свободи може бути свавільним і, отже, порушувати Конвенцію: Суд наголошує, що ст. 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність, яке є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції. Кожен має право на захист цього права, що означає не бути позбавленим свободи або мати гарантії від продовження позбавлення свободи, крім випадків, коли таке позбавлення відбувалося за умов, встановлених у п. 1 ст. 5 Конвенції. Цей перелік винятків, встановлений у вищезазначеному положенні, є вичерпним і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи. Будь-яке свавільне тримання під вартою не може відповідати п. 1 ст. 5 Конвенції. У цьому контексті термін «свавільність» розуміється ширше, ніж лише невідповідність національному законодавству. Як наслідок, законне позбавлення свободи за національним законодавством усе одно може бути свавільним і, таким чином, може порушувати Конвенцію, зокрема, коли з боку державних органів мала місце недобросовісність або введення в оману, або коли таке позбавлення свободи не було необхідним за конкретних обставин.

Варто зауважити, що ст. 5 стосується усіх випадків позбавлення свободи, а не лише, наприклад, тримання під вартою як запобіжного заходу. Так, у справі «М. проти України» (заява № 2452/04), рішення від 19 квітня 2012 року заявниця скаржилася за п. 1 ст. 5 Конвенції на порушення її права на свободу та особисту недоторканність під час кількох випадків госпіталізації до психіатричного закладу, а саме:

- при другій та третій госпіталізації – щодо неповідомлення заявниці про судові засідання щодо прийняття рішення судом про госпіталізацію у примусовому порядку та прийняття такого рішення за відсутності заявниці; незазначення в судовому рішенні, які саме дії заявниці є підставою для госпіталізації у примусовому порядку, виду та режиму госпіталізації та граничного терміну її застосування; непередбачення на національному рівні можливості залучити при вирішенні питання про госпіталізацію у примусовому порядку до психіатричного закладу незалежних фахівців та можливості оскарження судового рішення про госпіталізацію у примусовому порядку;

- при четвертій госпіталізації – відсутність підпису лікаря-психіатра на згоді заявниці на госпіталізацію в порушення норм національного законодавства, неможливість заявниці залишити психіатричний заклад за власним бажанням, відсутність документального підтвердження щодо періодичного огляду заявниці з метою встановлення підстав для продовження

госпіталізації, відсутність у заявниці можливості отримати юридичну допомогу для захисту своїх інтересів на час госпіталізації Європейський суд встановив порушення п. 1 ст. 5 Конвенції. ЄСПЛ визнав, що мало місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції щодо другої, третьої та четвертої госпіталізації заявниці до психіатричного закладу. У рішенні «Ічин та інші проти України» (Ichin and Others v. Ukraine) від 21 грудня 2010 року (заяви №№ 28189/04 і 28192/04) ЄСПЛ розглядав ситуацію двох підлітків, які вчинили крадіжку харчових продуктів та кухонного приладдя зі шкільної їдальні. 14 січня 2004 року Нахімовський районний суд м. Севастополя виніс дві постанови про поміщення двох підлітків (п. Ічина та п. Дмитрієва) у приймальник-розподільник для неповнолітніх. Суд послався на те, що вони обвинувачуються у вчиненні суспільно небезпечних діянь і що 7 січня 2004 року щодо них було порушено кримінальну справу. Врахувавши наведені слідчим у поданні аргументи (що вони вчинили умисні дії, які можуть бути кваліфіковані як злочин, передбачений ч. 3 ст. 185 Кримінального кодексу; що обоє походять із багатодітних родин з низьким доходом, мають зв'язки зі злочинцями, погані характеристики зі школи, схильні до вчинення протиправних діянь і не піддаються впливу батьків, а тому існує ризик повторного вчинення ними суспільно небезпечних діянь), суд дійшов висновку про існування достатніх підстав вважати, що п. Ічин і п. Дмитрієв ухилятимуться від слідства і суду та продовжуватимуть свою злочинну діяльність. Постанова суду була остаточною і не підлягала оскарженню. Хлопці перебували у приймальнику-розподільнику для неповнолітніх до 13 лютого 2004 року. А 26 квітня 2004 року слідчий виніс постанову про закриття кримінальної справи щодо п. Ічина та п. Дмитрієва з огляду на те, що вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, і про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного характеру. 14 травня 2004 року прокурор Нахімовського району м. Севастополя погодив постанову від 26 квітня 2004 року, і лише 4 лютого 2005 року Нахімовський суд розглянув матеріали щодо застосування до п. Ічина та п. Дмитрієва примусових заходів виховного характеру і вирішив у якості покарання обмежитися щодо обох попередженням. Заявники стверджували, що вимоги національного закону не було дотримано та що судові рішення про поміщення п. Ічина та п. Дмитрієва у приймальник-розподільник для неповнолітніх були невинуватими, а мета такого затримання залишалася незрозумілою. Протягом тримання у приймальнику-розподільнику щодо них не було проведено жодних слідчих дій і не було пред'явлено ніяких обвинувачень. Крім того, в той час, коли було ухвалено рішення про їх затримання, вони офіційно ще не вважалися підозрюваними.

ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив таке: Суд нагадує, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Отже, неодмінна вимога полягає в тому, щоб умови, за яких здійснюється позбавлення свободи, були чітко сформульовані в національному законі та що застосування самого цього закону було передбачуваним тією мірою, щоб він відповідав стандарту «законності», встановленому Конвенцією, – стандарту, що вимагає, щоб всі закони були сформульовані з достатньою чіткістю, що дозволяє громадянину – при потребі за допомогою одержання відповідної консультації – передбачити, достатньою за даними обставинами мірою, наслідки, до яких може призвести дана дія. Суд зазначає, що порядок поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник передбачений ст. 7-3 Кримінально-процесуального кодексу. Як стверджував Уряд, з тексту цієї статті випливає, що мета такого затримання може відповідати меті, зазначеній у пункті 1(с) ст. 5 Конвенції, а саме: «законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення». Проте обставини справи, що розглядається, дають підстави сумніватися, що межі та порядок застосування такого заходу є достатньо чітко визначеними, щоб не допускати свавілля.

На увагу заслуговує також ще одне рішення ЄСПЛ, яке стосується позбавлення свободи неповнолітньої особи – «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*) від 19 січня 2012 року, заява № 39884/05.

Зазначимо, що низку недоліків попереднього законодавства, які призводили до визнання порушення ст. 5 Конвенції, виправлено із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України.

Право на повагу до приватного та сімейного життя та житла (стаття 8 Конвенції).

Рекомендовані рішення ЄСПЛ:

1. «Булгаков проти України» (*Bulgakov v. Ukraine*) від 11 вересня 2007 року, заява № 59894/00 – ЄСПЛ не визнав порушення ст. 8 Конвенції у записі у паспорті та інших документах імені та по батькові заявника як «Дмитро Володимирович», а не «Дмітрій Владімірович».

2. «Дземюк проти України» (*Dzemyuk v. Ukraine*) від 4 вересня 2014 року, заява № 42488/02 – ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції за заявою жителя селі Татарів, що становить частину міста-курорта Яремче, який стверджував, що тривале використання кладовища зробило його житло фактично непридатним для проживання, а його земельну ділянку – непридатною для

використання. Він доводив, що не міг використовувати ані свою земельну ділянку для садівництва, ані криницю на своїй ділянці – для питної води через побоювання отруїтися. Заявник також доводив, що спокій його та його родини постійно порушувався похоронами, які проводилися біля його будинку. Суд доходить висновку, що облаштування та використання кладовища так близько від будинку заявника разом з наступним впливом на довкілля та «якість життя» заявника досягло мінімального рівня, що вимагається статтею 8 Конвенції, та становило втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя. Суд також вважає, що потенційно шкідливе втручання досягло достатнього рівня серйозності для застосування ст. 8 Конвенції.

У справі «Пантелесенко проти України» (Panteleyenko v. Ukraine) від 29 червня 2006 р. (заява №11901/02) ЄСПЛ зазначив, що мало місце порушення ст. 8. Беручи до уваги цей висновок, Суд не вважає за потрібне вивчати питання обґрунтованості, що постає згідно з цим розділом.

У рішенні «Сергій Волосюк проти України» (Sergey Volosyuk v. Ukraine) від 12 березня 2009 року (заява № 1291/03) ЄСПЛ розкрив основні вимоги до права на повагу до приватного і сімейного життя і кореспонденції, гарантованого ст. 8 Конвенції, зокрема Суд зазначає, що сторони не заперечували того, що перевірка кореспонденції заявника, здійснювана посадовими особами установи, в якій його тримали під вартою, становила втручання у право заявника на повагу до своєї кореспонденції, гарантоване п. 1 ст. 8 Конвенції. Суд доходить висновку, що чинні положення національного законодавства не визначали з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного повноваження, наданого органам державної влади стосовно перевірки кореспонденції осіб, узятих під варту. Тобто оскаржуване втручання здійснювалося не «згідно із законом». Тому Суд не вважає за необхідне з'ясовувати, чи було дотримано в цій справі інших вимог п. 2 ст. 8, і постановляє, що було порушено це положення.

З огляду на таку практику Суд встановив порушення ст. 8 Конвенції в аналогічних справах щодо України. Наприклад, у рішенні «Беляєв та Дігтяр проти України» (Belyaev and Digtyar v. Ukraine, заяви №№ 16984/04 та 9947/05) від 16 лютого 2012 року Судом констатовано порушення щодо прав обох заявників на повагу до кореспонденції під час попереднього ув'язнення в Сумському СІЗО у зв'язку з тим, що відповідне національне законодавство не відповідало стандартам «якості закону» і що відсутність відповідних гарантій могла призвести до незаконної відмови надіслати деякі листи заявників.

ЄСПЛ неодноразово констатував порушення права на повагу до приватного життя у справах проти України. Так, наприклад, у рішенні у справі «Пантелесенко проти України» (Panteleyenko v. Ukraine) від 29 червня 2006 р.

(заява №11901/02) ЄСПЛ зазначив, що мало місце порушення ст. 8 Конвенції. Він не вважає за доцільне перевіряти відносно цього заходу, чи були дотримані інші умови п. 2 цієї статті.

Рекомендовані рішення ЄСПЛ:

1. «Гарнага проти України» (Garnaga v. Ukraine) від 16 травня 2013 року, заява № 20390/07 – ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції, оскільки обмеження, накладені на зміну по батькові, не видаються належним чином та достатньою мірою мотивованими національним законодавством. Крім того, державними органами не було надано жодного обґрунтування позбавлення заявниці її права приймати рішення з цього важливого аспекту її приватного та сімейного життя, і таке обґрунтування не було встановлено жодним іншим способом, отже державні органи не забезпечили балансу відповідних інтересів та не виконали своє позитивне зобов'язання щодо забезпечення права заявниці на повагу до її приватного життя.

2. «Кривіцька та Кривіцький проти України» (Kryvitska and Kryvitskyu v. Ukraine) від 2 грудня 2010 року, заява № 30856/03 – ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції з огляду на ненадання державними органами належного обґрунтування для відхилення доводів заявників щодо застосовності до їхньої справи законодавства відносно виселення мешканців, які самоправно зайняли приміщення, та відсутності оцінки співрозмірності їхнього виселення. ЄСПЛ визнав, що заявників було позбавлено адекватних процесуальних гарантій у процесі прийняття рішення щодо їхнього права на житло.

3. «Заїченко проти України (№2)» (Zaichenko v. Ukraine (no. 2) від 26 лютого 2015 року, заява № 45797/09 – ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції у зв'язку із незаконністю збирання органами внутрішніх справ відомостей про заявника (у контексті його судово-психіатричної експертизи) без його згоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всеобщая декларация прав человека: Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 10.03.2020).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 10.03.2020).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 10.03.2020).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.03.2020).
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.03.2020).
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-13. Ст. 88.
8. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення: 10.03.2020).
9. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.03.2020).
10. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр> (дата звернення: 10.03.2020).

11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 10.03.2020).
12. Принцип верховенства права: Резолюція № 1594 (2007) Парламентською Асамблеєю Ради Європи від 23 листопада 2007 року. URL: [https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/\[Russian_documents\]/\[2007\]/\[Bratislava2007\]/Res1594_rus.asp](https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/[Russian_documents]/[2007]/[Bratislava2007]/Res1594_rus.asp) (дата звернення 10.03.2020).
13. Бурлак О. В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини : монографія. Іван-Франківськ : Симфонія форте, 2012. 212 с.
14. Бущенко А. П. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам й рекомендаціям Європейського Комітету запобігання катуванням та жорстокому поводженню. Харківська правозахисна група. Харків. Права людини, 2005. 240 с.
15. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.
16. Жене́в'єв Майер. Щодо ролі судової системи у виконанні рішень Європейського суду з прав людини на національному рівні. Вісник Верховного Суду України. 2017. № 6 (202). С. 45–48.
17. Зади́рака Н., Сі́чко К. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини як джерел адміністративно-процесуального права України. Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 318–323.
18. Ісмаилов К. Ю. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на систему джерел права України. Держава і право. 2011. Випуск 51. С. 75–80.
19. Карпачова Н. І. Перший Омбудсман України на захисті прав людини: 3б. документів. 1998-2006. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Київ. Азимут-Україна, 2007. 713 с.
20. Кожан В. В. Щодо питання про поняття особистих прав людини. Право і суспільство. 2015. № 6. С. 19–22.

21. Муравйов В., Святун О. Захист прав людини в Європейському Союзі. Право України. 2011. № 6. С. 85–100.
22. Оніщенко Н. М. До питання про розвиток демократичного права. Держава і право: зб. наук. пр. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. Вип. 51. С. 3–8.
23. Пархета А. А. Специфіка застосування рішень Європейського суду з прав людини у правовій системі України. Вісник Вищої ради юстиції. 2013. № 1 (13). С.117–131.
24. Права людини в діяльності поліції. Практичний посібник. НАВС. Київ. 2016. 79 с. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf> (дата звернення 10.03.2020).
25. Права людини в діяльності української поліції – 2015. Науково-практичне видання. Упоряд. Крапивін Є. О. Київ. Асоціація УМДПЛ, 2016. 408 с.
26. Права людини в діяльності української поліції – 2017. Аналітичний звіт. За заг. ред. Крапивіна Є. О. Київ. Софія-А, 2018. 208 с.
27. Пушкар П. В. Посилення спроможності судової влади у виконанні рішень Європейського суду з прав людини: досвід держав-членів Ради Європи. Вісник Верховного Суду України. 2017. № 6 (202). С. 41–45.
28. Слущка Тетяна Іванівна. 200 правових позицій ЄСПЛ у кримінальному провадженні. URL: https://protocol.ua/ua/200_pravovih_pozitsiy_espl_u_kriminalnomu_provadgeni (дата звернення: 10.03.2020).
29. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
30. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
31. Цвіркун О. Ф., Крестовська Н. М. Історія вчень про державу і право: курс лекцій. Х.: Одісей, 2008. 187 с.

ДОДАТКИ

КОНВЕНЦІЯ

про захист прав людини і основоположних свобод

{Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97}

*(Зі змінами та доповненнями, внесеними
Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року,
Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року)*

{Додатково див. Інформацію до Конвенції та протоколів:

Перший протокол від 20.03.52

Протокол № 2 від 06.05.63

Протокол № 4 від 16.09.63

Протокол № 6 від 28.04.83

Протокол № 7 від 22.11.84

Протокол № 9 від 06.11.90

Протокол № 10 від 25.03.92

Протокол № 11 від 11.05.94

Протокол № 12 від 04.11.2000

Протокол № 13 від 03.05.2002

Протокол № 14 від 13.05.2004

Протокол № 14-bis від 27.05.2009

Протокол № 15 від 24.06.2013

Протокол № 16 від 02.10.2013}

Дата підписання:	04.11.1950
Дата ратифікації Україною:	17.07.1997
Дата набрання чинності для України:	11.09.1997

Офіційний переклад

Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію,

беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року,

беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав,

беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод,

знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з

одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать,

сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися про таке:

Стаття 1

Зобов'язання поважати права людини

Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

Розділ I

Права і свободи

Стаття 2

Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3

Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 4

Заборона рабства і примусової праці

- 1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
- 2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.
- 3. Для цілей цієї статті значення терміна "примусова чи обов'язкова праця" не поширюється:
 - а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;
 - б) на будь-яку службу військового характеру або - у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, - службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;
 - с) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;
 - д) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- в) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- г) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- д) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- е) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6

Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7

Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8

Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9

Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10

Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам

вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 11

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Стаття 12

Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 13

Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14

Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Стаття 15

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради

Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Стаття 16

Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень статей 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

Стаття 17

Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Стаття 18

Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

Розділ II

Європейський суд з прав людини

Стаття 19

Створення Суду

Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається "Суд". Він функціонує на постійній основі.

Стаття 20

Кількість суддів

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін.

Стаття 21

Посадові критерії

1. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності.

2. Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.

3. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися жодною діяльністю, що є не сумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

Стаття 22

Вибори суддів

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

	(стаття 22 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 23

Строк повноважень і звільнення з посади

1. Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані.
2. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.
3. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.
4. Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухвалить рішення про його невідповідність установленим вимогам.

	(стаття 23 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 24

Канцелярія і доповідачі

1. Суд має канцелярію, функції та організація якої визначені Регламентом Суду.
2. Коли Суд засідає у складі одного судді, Суду надають допомогу доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу канцелярії Суду.

	(стаття 24 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 25

Пленарні засідання Суду

Суд на пленарних засіданнях:

- a) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на три роки; вони можуть бути переобрані;
- b) створює палати на встановлений строк;
- c) обирає голів палат; вони можуть бути переобрані;
- d) приймає Регламент Суду;
- e) обирає Секретаря Суду та одного чи більше заступників Секретаря;
- f) звертається з будь-яким клопотанням згідно з пунктом 2 статті 26.

	(стаття 25 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)
--	---

Стаття 26

Одноособовий склад Суду, комітети, палати та Велика палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.
2. За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет Міністрів може, одностайним рішенням і на встановлений строк, зменшити кількість суддів у палатах до п'яти.

3. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

4. Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є *ex officio* членом палати або Великої палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

5. До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі статтею 43, у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка постановила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від заінтересованої Високої Договірної Сторони.

	(стаття 26 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 27

Компетенція суддів, які засідають одноособово

1. Суддя, який засідає одноособово, може оголосити неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення.

2. Це рішення є остаточним.

3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або палати для подальшого розгляду.

	(Конвенцію доповнено новою статтею 27 згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)
--	---

Стаття 28

Компетенція комітетів

1. Стосовно заяви, поданої згідно зі статтею 34, комітет може одностайним голосуванням:

а) оголосити її неприйнятною або вилучити її з реєстру справ, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або

б) оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.

2. Рішення та рішення по суті, передбачені пунктом 1, є остаточними.

3. Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи заперечувала ця Сторона проти застосування процедури, передбаченої підпунктом "b" пункту 1.

	(стаття 28 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 29

Рішення палат щодо прийнятності та суті заяв

1. Якщо згідно зі статтею 27 чи статтею 28 не прийнято жодного рішення, або згідно зі статтею 28 не постановлено жодного рішення по суті, палата приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв, поданих згідно зі статтею 34. Рішення щодо прийнятності може бути прийняте окремо.

2. Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі статтею 33. Рішення щодо прийнятності приймається окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

	(стаття 29 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 30

Відмова від розгляду справи на користь Великої палати

Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Стаття 31

Повноваження Великої палати

Велика палата:

а) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі статтею 33 чи статтею 34, якщо палата відмовляється від розгляду справи згідно зі статтею 30 або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі статтею 43;

б) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згідно з пунктом 4 статті 46; та

с) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі статтею 47.

	(стаття 31 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 32

Юрисдикція Суду

1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47.

2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.

	(стаття 32 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)
--	--

Стаття 33

Міждержавні справи

Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною.

Стаття 34

Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Стаття 35

Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:

а) є анонімною; або

б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:

а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;

або

б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

	<i>(стаття 35 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)</i>
--	---

Стаття 36

Участь третьої сторони

1. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

2. В інтересах належного здійснення правосуддя Голова Суду може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в судовому розгляді, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях.

3. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

	<i>(стаття 36 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)</i>
--	---

Стаття 37

Вилучення заяв з реєстру справ

1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

- а) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або
- б) що спір уже вирішено; або
- с) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

2. Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами.

Стаття 38

Розгляд справи

Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, у разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови.

	<i>(стаття 38 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)</i>
--	--

Стаття 39

Досягнення дружнього врегулювання

1. На будь-якій стадії провадження Суд може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї.

2. Процедура, що здійснюється відповідно до пункту 1, є конфіденційною.

3. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

4. Це рішення передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених у рішенні.

	<i>(стаття 39 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)</i>
--	--

Стаття 40

Слухання у відкритому засіданні та доступ до документів

1. Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

2. Доступ до документів, переданих до канцелярії, є відкритим, якщо Голова Суду не вирішить інакше.

Стаття 41

Справедлива сатисфакція

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.

Стаття 42

Рішення палат

Рішення палат стають остаточними відповідно до пункту 2 статті 44.

Стаття 43

Передання справи на розгляд Великої палати

1. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення.

3. Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

Стаття 44

Остаточні рішення у справі

1. Рішення Великої палати є остаточним.

2. Рішення палати стає остаточним:

а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або

б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або

с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43.

3. Остаточне рішення опубліковується.

Стаття 45

Умотивованість рішень у справі та ухвал

1. Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані.

2. Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

Стаття 46

Обов'язкова сила рішень та їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

3. Якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

4. Якщо Комітет Міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів

представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї Стороною свого зобов'язання згідно з пунктом 1.

5. Якщо Суд встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.

	<i>(стаття 46 у редакції Протоколу № 14 від 13.05.2004 р.)</i>
--	--

Стаття 47

Консультативні висновки

1. Суд може, на запит Комітету Міністрів, надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї.

2. Такі висновки не поширюються на питання, що стосуються змісту чи обсягу прав і свобод, визначених у розділі I Конвенції та протоколах до неї, чи на будь-які інші питання, які Суд або Комітет Міністрів може розглядати внаслідок будь-якого провадження, що може бути порушене відповідно до Конвенції.

3. Рішення Комітету Міністрів про подання запиту щодо консультативного висновку Суду ухвалюються більшістю голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Стаття 48

Консультативна компетенція Суду

Суд вирішує, чи належить запит Комітету Міністрів щодо надання консультативного висновку до його компетенції, визначеної в статті 47.

Стаття 49

Умотивованість консультативних висновків

1. Консультативні висновки Суду мають бути вмотивовані.

2. Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

3. Консультативні висновки Суду передаються Комітетові Міністрів.

Стаття 50

Витрати на забезпечення діяльності Суду

Витрати на забезпечення діяльності Суду покладено на Раду Європи.

Стаття 51

Привілеї та імунітети суддів

Судді під час виконання своїх обов'язків користуються привілеями та імунітетами, передбаченими у статті 40 Статуту Ради Європи та угодах, укладених згідно з цією статтею Статуту.

Розділ III

Інші положення

Стаття 52

Запити Генерального секретаря

На запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, яким чином її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якого з положень цієї Конвенції.

Стаття 53

Гарантія визнаних прав людини

Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи уневажнює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

Стаття 54

Повноваження Комітету Міністрів

Ніщо в цій Конвенції не стоїть на перешкоді повноваженням Комітету Міністрів, наданим йому Статутом Ради Європи.

Стаття 55

Відмова від інших засобів урегулювання спорів

Високі Договірні Сторони погоджуються, що без спеціальної домовленості вони не користуватимуться існуючими між ними чинними договорами, конвенціями або деклараціями для вирішення - шляхом звернення - спору, який виникає внаслідок тлумачення або застосування цієї Конвенції, засобами врегулювання спорів, не передбаченими цією Конвенцією.

Стаття 56

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава може при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється, з урахуванням пункту 4 цієї статті, на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

2. Дія Конвенції поширюється на територію або території, визначені в повідомленні, з тридцятого дня після отримання цього повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

3. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог.

4. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 цієї статті, може будь-коли після цього оголосити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати скарги від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції.

Стаття 57

Застереження

1. Будь-яка держава може при підписанні цієї Конвенції або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти зробити застереження стосовно будь-якого окремого положення Конвенції з огляду на те, що будь-який чинний на той час на її території закон не відповідає цьому положенню. Застереження загального характеру згідно із цією статтею не дозволяються.

2. Будь-яке застереження, зроблене згідно із цією статтею, має містити стислий виклад відповідного закону.

Стаття 58

Денонсація

1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.

2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах.

4. Відповідно до положень попередніх пунктів, Конвенція може бути денонсована стосовно будь-якої території, на яку поширювалася її дія згідно із заявою, зробленою на підставі статті 56.

Стаття 59

Підписання і ратифікація

1. Ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.

3. Ця Конвенція набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот.

4. Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, про Високі Договірні Сторони, які ратифікували її, та про подальше депонування ратифікаційних грамот.

Учинено в Римі 4 листопада 1950 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному підписантові.

	<i>(стаття 59 зі змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р.)</i>
--	---

Тестові завдання на знання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

1. Чи є Україна стороною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Україна є стороною Конвенції**
2. Яке місце Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у системі українського законодавства? **Конвенція є частиною українського законодавства**
3. Які суди в Україні при розгляді справ повинні застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950р. та практику Європейського суду з прав людини як джерело права? **усі суди**
4. Як відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод оцінюється затримання особи за відсутності підстав чи обставин, що прямо визначені в Конвенції? **як порушення права на свободу та особисту недоторканність**
5. Кому належить право на життя відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Кожній людині**
6. Чи передбачає ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод обмеження цього права? **Передбачає виключно в межах переліку випадків, визначених Конвенцією**
7. Які з перелічених гарантій, що захищаються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, НЕ підлягають жодним обмеженням і НЕ допускають жодних винятків? **Заборона катування**
8. Яке з перелічених прав НЕ гарантовано Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **Право на достатній життєвий рівень**
9. Яке з перелічених прав гарантовано Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **Право на повагу до приватного життя**
10. Хто з перелічених суб'єктів НЕ наділений правом подавати до Європейського суду з прав людини скарги на порушення Україною прав людини і основоположних свобод? **Генеральна прокуратура України**
11. Яким з перелічених осіб заборонене листування з Європейським судом з прав людини? **жодній з перелічених категорій осіб**
12. Яким з перелічених осіб може бути тимчасово обмежено право на листування з Європейським судом з прав людини? **Жодній з перелічених категорій осіб**
13. Чи може бути піддано цензурі листування з Європейським судом з прав людини осіб, засуджених до позбавлення волі? **У жодному разі не може бути**
14. Скарга якого з наведених суб'єктів проти України є неприйнятною у Європейському Суді з прав людини? **обласна рада**
15. Стосовно яких категорій осіб згідно зі ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод держава може запроваджувати законні обмеження реалізації передбаченого в ній права на свободу мирних зібрань та

свободу об'єднань з іншими особами? **Осіб, що входять до складу адміністративних органів**

16. Яку умову Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визначає як обставину, за якої особа має право на шлюб? **Досягнення шлюбного віку**

17. Яке з прав, що підлягають захисту на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, може підлягати законним обмеженням з метою підтримання авторитету та безсторонності суду? **Право на вираження поглядів**

18. У яких випадках застосування смертної кари НЕ є порушенням ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів 6 і 13 до неї? **З урахуванням протоколів 6 та 13, застосування смертної кари є порушенням ст. 2 у будь-якому випадку**

19. Що з наведеного НЕ відноситься до випадків виключно необхідного застосування сили, яке передбачене у ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як виняток із загального правила заборони позбавлення життя? **Необхідність припинення порушення права людини на власність**

20. Питання відсутнє в офіційному переліку. А) **Захист будь-якої особи від незаконного насильства**

21. Кому гарантується захист права на життя відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Кожній людині, які перебуває під юрисдикцією держави, що є стороною Конвенції**

22. Яким є право на свободу та недоторканність згідно зі ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основних свобод? **Не є абсолютним, але ст. 5 містить виключний перелік випадків обмеження цього права**

23. До якого виду роботи (видів діяльності) може бути віднесена «робота чи служба, що є частиною звичайних громадських обов'язків» відповідно до змісту ст. 4 «Заборона рабства та примусової праці» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **До жодного з цих видів діяльності**

24. До якого виду роботи (видів діяльності) може бути віднесена «служба, що вимагається замість обов'язкової військової служби» відповідно до змісту ст. 4 «Заборона рабства та примусової праці» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **До жодного з названих видів**

25. Яке з перелічених прав НЕ захищається Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **Право на працю**

26. Яке з перелічених прав захищається Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **Право на шлюб**

27. Яке з перелічених прав захищається Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **Право на вільні вибори**

28. Який орган Ради Європи уповноважений розглядати скарги фізичних осіб на порушення державами їх зобов'язань за Конвенцією про

захист прав людини і основоположних свобод? **Європейський суд з прав людини**

29. До якого моменту вважається невинуватою особа, яку звинувачено у скоєнні кримінального правопорушення, відповідно до змісту ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Доки її вину не буде доведено у законному порядку**

30. Чи передбачає ст. 8 «Право на повагу до особистого чи сімейного життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод обмеження закріплених в ній прав? **Передбачає на підставах, що визначені Конвенцією**

31. Що з наведеного належить до процесуальних прав, які має кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення? **Усі варіанти є правильними**

32. Чи вправі держава на підставі ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод нав'язувати населенню певну релігію або переконання? **Не вправі за жодних умов**

33. Чи може держава, згідно зі ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, обмежувати свободу сповідувати релігію або переконання з метою захисту авторитету та безсторонності суду? **Ні, оскільки така мета відсутня у ст. 9 Конвенції**

34. Як Європейський Суд з прав людини тлумачить термін «закон» у виразі «обмеження встановлені законом», що використовується у тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Національне законодавство**

35. В який спосіб може бути реалізоване право людини на сповідання релігії чи переконань? **Усі відповіді є правильними**

36. Що з наведеного є складовою права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)? **Право на повагу до житла**

37. Яке з перелічених прав захищається Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **право не бути ув'язненим за борг**

38. Що з наведеного є складовими права на свободу пересування? **Усі варіанти є правильними**

39. Хто наділений правом на свободу пересування відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Кожен, хто на законних підставах перебуває на території держави-учасника Конвенції**

40. Яка мета обмеження права на свободу пересування НЕ може бути підставою для визнання такого обмеження правомірним відповідно до ст. 2 Протоколу 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Захист економічних інтересів держави**

41. Яка мета обмеження права на свободу пересування може бути підставою для визнання такого обмеження правомірним відповідно до ст. 2 Протоколу 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Запобігання злочину**

42. В якому з варіантів правильно сформульовано випадок правомірного позбавлення свободи відповідно до ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань**

43. Який з наведених випадків є прикладом правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність в сенсі ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод? **Законний арешт для забезпечення виконання обов'язку, встановленого законом**

44. Яка з наведених обставин затримання неповнолітніх закріплена у ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **затримання неповнолітнього з метою застосування наглядових заходів виховного характеру**

45. Яка з зазначених обставин є законною підставою для арешту чи затримання особи, що «здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу» (відповідно до ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)? **Обґрунтована необхідність запобігти вчиненню особою правопорушення**

46. Що з наведеного є складовими права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)? **Право на повагу до кореспонденції**

47. Яке з названих прав забезпечує затриманій особі стаття 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Усі відповіді є правильними**

48. Що означає принцип презумпції невинуватості, передбачений § 2 статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку**

49. Яке з перелічених нижче прав обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення НЕ передбачене статтею 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Вимагати перевірки обґрунтованості затримання**

50. Що є складовою права на свободу вираження поглядів? **Усі відповіді є правильними**

51. Чи є збирання доказів судом за власною ініціативою порушенням права на справедливий судовий розгляд (згідно зі ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)? **Це не є порушенням ст. 6 Конвенції**

52. Який із перерахованих нижче критеріїв є одним з тих, якими Європейський суд з прав людини керується при визначенні рівня незалежності судового органу відповідно до статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції

про захист прав людини і основоположних свобод? **Процедура призначення на посаду судді**

53. Як визначає Європейський суд з прав людини строк, протягом якого повинна бути звільнена з-під варти особа, виправдана у скоєнні злочину? **строк має бути мінімальним**

54. Чи існує у держави обов'язок, згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, повідомляти про місцезнаходження особи, яку було затримано правоохоронними органами? **держава зобов'язана це робити**

55. Чи визнає Європейський суд з прав людини допустимим тримання особи під вартою в якості запобіжного заходу на підставі обґрунтованої підозри, що вона буде переховуватись від органів досудового слідства або суду? **Визнає**

56. Чи визнає Європейський суд з прав людини обов'язковим тримання особи під вартою в якості запобіжного заходу на підставі підозри у скоєнні тяжкого злочину? **Не визнає**

57. В якому разі прослуховування телефонних переговорів особи органами держави буде вважатися втручанням в право на повагу до приватного життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)? **Само прослуховування вже є втручанням в право на повагу до приватного життя**

58. Яка з наведених ситуацій позбавлення свободи, передбачена у ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, належить до випадків правомірного позбавлення свободи? **Усі варіанти відповіді є правильними**

59. Чи мають право державні органи, відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, втручатися в процес прозелітизму, тобто у відносини у зв'язку з наверненням осіб до певної релігії? **Держава не може втручатись в навернення осіб до певної релігії**

60. Чи може держава визначати легітимний спосіб сповідкування релігії: одноособово чи спільно з іншими? **Не може, оскільки ці два способи не повинні розглядатись як такі, що виключають один одного**

61. Чи має право держава відступати від своїх зобов'язань за ст. 1 Протоколу 1 «Захист права власності» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод під час війни або іншої суспільної небезпеки? **Може лише на умовах і у випадках, що прямо визначені Конвенцією**

62. Чи має право держава відступати від своїх зобов'язань за ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод під час війни або іншої суспільної небезпеки? **Може лише на умовах і у випадках, що прямо визначені Конвенцією**

63. В яких випадках держава може застосовувати обмеження ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені? **У жодному випадку**

64. В яких випадках держава може застосовувати обмеження ст. 10 «Свобода вираження поглядів» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені? **У жодному випадку**

65. В яких випадках держава може застосовувати обмеження до ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені? **У жодному випадку**

66. Який спеціальний Закон України регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського Суду з прав людини у справах проти України? **Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»**

67. Чи вважається дискримінацією обмеження державою політичної діяльності іноземців, відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Не вважається, оскільки Конвенцією прямо передбачено таку можливість**

68. Чи може держава втручатися у рішення особи про зміну своєї релігії, згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **Не може, за жодних обставин**

69. Чи мають релігійні організації (зокрема, церкви) право на звернення до Європейського суду з прав людини про порушення щодо них прав за ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Завжди мають право як представники членів релігійної організації**

70. Яка мета обмеження права на свободу вираження поглядів НЕ може бути підставою для визнання такого обмеження правомірним відповідно до ст. 10 «Право на свободу вираження поглядів» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Запобігання публічної критики органів державної влади**

71. Яка мета обмеження права на свободу вираження поглядів є підставою для визнання такого обмеження правомірним відповідно до ст. 10 «Право на свободу вираження поглядів» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод? **Усі варіанти відповіді є правильними**

72. Яка мета виключно необхідного застосування сили є підставою НЕ розглядати позбавлення життя як порушення права на життя відповідно до ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод? **Учинення правомірних дій для придушення заворушення**

73. Яка мета виключно необхідного застосування сили є підставою НЕ розглядати позбавлення життя як порушення права на життя відповідно до ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод? **Здійснення законного арешту**

74. Яка мета виключно необхідного застосування сили є підставою НЕ розглядати позбавлення життя як порушення права на життя відповідно до ст. 2

«Право на життя» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод? **Усі варіанти є правильними**

75. Що з наведеного належить до складової права на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод)? **Усі відповіді є правильними**

76. На яких умовах може бути обмежено право НЕ бути підданому катуванню або нелюдському поводженню (ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)? **Це право не підлягає жодним обмеженням**

77. Яка з наведених цілей НЕ може бути легітимною метою обмеження права на свободу думки, совісті та релігії згідно зі статтею 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Інтереси підтримання економічного добробуту країни**

78. На кого з перелічених осіб НЕ поширюються загальні гарантії захисту свободи вираження поглядів, що передбачені ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Жодна з названих категорій не має таких обмежень**

79. В яких випадках Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод допускає обмеження права НЕ бути підданому катуванню? **Не допускає**

80. В яких випадках Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод допускає обмеження права НЕ бути підданому принижуючому гідність поводженню? **Не допускає**

81. В яких випадках Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод допускає обмеження права НЕ бути підданому нелюдському поводженню? **Не допускає**

82. Який орган Ради Європи здійснює нагляд за виконанням державами рішень Європейського суду з прав людини, в яких встановлено порушення зобов'язань держав за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод? **Комітет міністрів Ради Європи**

83. На які види робіт чи занять НЕ поширюється поняття «примусова чи обов'язкова праця»? **Усі варіанти є правильними**

84. У яких випадках застосування смертної кари НЕ є порушенням ст. 2 «Право на життя» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів 6 і 13 до неї? **З урахуванням протоколів 6 та 13, застосування смертної кари є порушенням ст. 2 у будь-якому випадку**

85. Що з переліченого НЕ належить до заходів, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини мають застосовуватись до початку будь-якого позбавлення волі і незалежно від правового режиму такого позбавлення волі? **Право на мовчання**

86. За яких умов тримання особи під вартою на досудовій стадії протягом 5 років та 8 місяців може бути визнане як таке, що НЕ становить порушення ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканість» Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод? **За умови, що справа є складною і передбачає проведення слідчих дій в кількох країнах**

87. Хто з перелічених суб'єктів НЕ наділений правом подавати до Європейського суду з прав людини скарги на порушення Україною прав людини і основоположних свобод? **Генеральна прокуратура України**

88. Яка з наведених цілей НЕ може бути легітимною метою обмеження права на свободу мирних зібрань згідно зі статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Підтримання авторитету та безсторонності суду**

89. Що з наведеного, згідно з українським законодавством, є способом відновлення попереднього юридичного стану особи, щодо якої Європейським судом з прав людини встановлено порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **повторний розгляд справи судом**

90. Що з наведеного, згідно з українським законодавством, є способом відновлення попереднього юридичного стану особи, щодо якої Європейським судом з прав людини встановлено порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **повторний розгляд справи адміністративним органом**

91. Чи дозволяє Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод застосування до особи тримання під вартою як запобіжний захід на підставі припущення органів слідства, що ця особа буде переховуватись від органів досудового слідства або суду? **не дозволяє**

92. Яка з наведених обставин НЕ може бути підставою для обмеження публічності судового розгляду (обмеження доступу преси та публіки) відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Якщо цього вимагають інтереси підтримання економічного добробуту країни**

93. Як слід визначати (кваліфікувати) примусове перебування психічнохворої особи у лікарні закритого типу на підставі судового рішення відповідно до ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини? **Як позбавлення свободи**

94. Яка з названих категорій осіб має найнижчий рівень захисту від критики чи висловлювання оцінок та суджень про неї, які вона вважає критичними відповідно до тлумачень ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Європейським судом з прав людини? **міністр Кабінету міністрів**

95. Якою є юридична сила протоколів до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Ці акти є міжнародними договорами України і мають таку саму юридичну силу, як Конвенція**

96. З якого моменту набрала чинності для України Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (визначте загальний принцип)? **З дати депонування ратифікаційної грамоти в Раді Європи**

97. З яких джерел фінансується виконання рішення Європейського Суду з прав людини, яким визнано порушення Україною прав людини? **За рахунок державного бюджету України**

98. На що поширюється право на вільні вибори, закріплене у ст. 3 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **На вибори до законодавчого органу**

99. Що з наведеного є ознакою «вільних виборів» відповідно до ст. 3 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Таємність голосування**

100. Які з названих процесуальних гарантій має кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення відповідно до змісту ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? **Усі варіанти є правильними**